

LE MONDE *diplomatique*

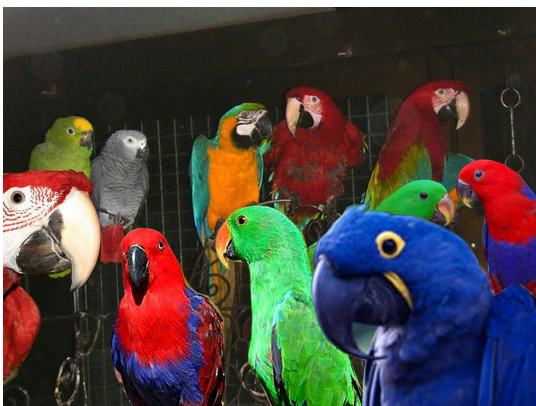
MAGYAR KIADÁS

2013. október

Hihetünk-e a papagájoknak?

SERGE HALIMI

Bárki bármit mondhat és írhat. Különösen az Egyesült Államokról. Így az USA, kevesebb mint hat hónap alatt, a hamvaiból feléledt fönixből (gazdasága magára talált, úton van az energetikai függetlenség felé, számítástechnikai óriáscegei egyértelműen uralják a piacokat, sőt autópáráról is jó híreket hallani) újra hanyatló birodalommá vált, alapvetően tétova elnöke[1] miatt.

Az amerikai tehetetlenséget ecsetelni mára rendes háziipari tevékenységgé nőtte ki magát. Szíria esetében például Barack Obama elnök lerontotta országa hitelességét azzal, hogy nem vetette bele magát – mint azt zseniális stratégiák, köztük sokan Párizsban, oly melegen ajánlották – újabb arab ország elleni katonai akcióba.[2] Ezek a papagájok, a „hitelesség” kifejezést használták, szerintük ez fejezi ki leginkább gondolataikat.

Hát akkor nézzük... A vietnami háborút John Kennedy és Lyndon Johnson döntötte el azzal az ürüggyel, hogy ne boruljon fel még egy dominó és kerüljön a szovjet vagy a kínai kommunizmus karmai közé. Az USA számára ez már akkor is „hitelességi” probléma volt. Kétfélmillió indokínai halt meg emiatt. Négy évvel Washington veresége után Peking és Hanoi katonai összeütközésbe került egymással...

Az iraki háborút George W. Bush ügyeskedte ki, hogy megbüntessen egy rendszert, amelyet azzal vádolt – akárcsak Iránt és Észak-Koreát –, hogy a „Gonosz” birodalmához tartozik. Az USA-nak akkor ez is „hitelességi” kérdés volt. Ma Irak romokban hever, és az amerikai katonák által hatalomra ültetett bagdadi kormány sosem volt olyan közel Teheránhoz, mint jelenleg.

„Nem vagyok háborúellenes, de az ostoba háborúkat ellenzem” – magyarázta egy fiatal szenátor, bizonyos Barack Obama 2002-ben, amikor felszólalt országa iraki kalandja ellen. Elnökké választása után viszont először fokozta az „ostoba háborút” Afganisztánban, majd kénytelen-kelletlen visszavonult.

Szíriával kapcsolatban a háborús erők azt javasolták, hogy kapja össze magát. Az USA-nak azonban meg kellett volna szegni a nemzetközi jogot, ha a Biztonsági Tanács hozzájárulása nélkül indul háborúba; ugyanakkor figyelmen kívül kellett volna hagynia a kongresszus véleményét; majd azt kockáztatta volna, hogy az események hatására ellene fordul a Fehér Ház is. Ráadásul sokkal kevesebb szövetségessel az oldalán kellett volna harcra indulnia, mint Bushnak 2003-ban a „hajlandók koalíciója” élén. Sőt az amerikai elnöknek az USA-állampolgárok többsége véleményének ellenére kellett volna ebbe a kalandba kezdenie, akik közül néhányan attól féltek, hogy az amerikai hadsereg Szíriában de facto az Al-Káida légierijévé válik[3].

Az elnök habozott. Mára azonban úgy tűnik, eldöntötte, hogy „hitelessége” gond nélkül túléli, ha nem veti bele magát a Közel-Keleten egy újabb „ostoba háborúba”.

Fordította: Morva Judit

[1] Lásd *Malaise à Washington: En 1952, déjà* [Rossz hírek Washingtonról – már 1952-ben is], *Le Monde diplomatique*, 2008. november és *Les Etats-Unis saisis par le polycentrisme* [Az USA ráébred a több pólusú világra], *L'Atlas du Monde diplomatique*, 2012, ahol Benoît Bréville az amerikai hanyatlás témájának rendszeres visszatérését elemzi.

[2] Mathias Reymond: *Conflit en Syrie: les éditocrates s'habillent en kaki* [Szíriai konfliktus: a főszerkraták terepszínű kezeslábast húztak], *Acrimed*, 2013. szeptember 23. www.acrimed.org

[3] Ohio volt baloldali képviselője, Denni Kucinich kifejezése szerint.

A jó kérdés és a rossz kérdés - az FNA finanszírozásának lehetőségei

Baptiste Mylondo

„Miből finanszíroznánk? Ezt nem lehet finanszírozni!” Általában ez az első ellenvetés a feltétel nélküli, a munkaviszonytól teljesen független, alapjövedelem (FNA) ellen. Ez az első, de legkevésbé reális ellenvetés.

Ha a GDP-jét, bruttó hazai termékét vesszük figyelembe, Franciaország ma a világ ötödik leggazdagabb állama. 2010-ben az egy főre jutó jövedelem (a közvetlen adók befizetése és a szociális juttatások folyósítása után) 1276 euró volt havonta beleszámítva a gyerekeket is. Ez azt jelenti, hogy van forrásunk arra, hogy minden egyénnek 1276 euró jövedelmet folyósítsunk, ha úgy döntenénk, hogy a rendelkezésre álló jövedelmet teljesen egyenlően osztjuk szét. Képesek lennénk-e tehát az FNA-t finanszírozni, ha baloldali megoldásként – azaz olyan magas jövedelem nyújtása, amelyből meg lehet élni – vezetnénk be az FNA-t? Ha például a jelenlegi szegénységi küszöböt vesszük (a medián jövedelem[1] 60 százalékát), vagyis 960 eurót a felnőttekre és 320 eurót a kiskorúakra, ez átlagosan és minimum 820 euró rendelkezésre álló jövedelem lenne fejenként. Aki képes többre, az képes kevesebbre is, tehát Franciaország képes lenne minden rezidensnek legalábbis a szegénységi küszöbnél magasabb jövedelmet biztosítani.

A finanszírozási képesség tehát rossz kérdés, ezzel szemben a hogyan finanszírozzuk az FNA-t igazán jó és fontos kérdés, hiszen nem semleges, és részben ez határozza meg a feltétel nélküli alapjövedelem társadalmi hatását. Azt, milyen mértékű lesz a társadalmi átalakulás és hogyan változik a gazdagság megosztása. Az FNA bevezetésének baloldali változata ugyanis két fontos célt akar elérni: a szegénység megszüntetését és az egyenlőtlenség erőteljes csökkentését. Attól függően, végül hogyan döntünk a finanszírozás ügyében, lehet, hogy csak az első célt érjük majd el. Például – ahogy azt néhányan javasolják – ha pénzteremtéssel finanszíroznánk. Főleg ha nagylelkűen a bankoknak engedjük át a lebonyolítást és óriási hitelfelvétellel vagy kötvénykibocsátással – amint azt a közgazdász Yoland Bresson javasolja – vezetnénk be az FNA-t.

Hogy hozzájáruljon az egyenlőtlenségek csökkentéséhez, a finanszírozás módjának óvatosnak, fenntarthatónak és koherensnek kell lenni. Természetesen javítania kell az életfeltételeket, ezért vigyázni kell arra, hogy ne rontsa tovább a lelegezetebbek életkörülményeit és az elért szociális vívmányok legalábbis szinten maradjanak. Utóbbi elvárás figyelembevétele elengedhetetlen, hiszen részben ezzel magyarázható a szakszervezetek tartózkodó, sőt elutasító hozzáállása.

Az FNA bevezetése nem jelenti-e a társadalombiztosítás leépítését?

Ez a kérdés főleg akkor válik élessé, amikor az FNA-t önfinanszírozó rendszerként gondolják bevezetni. Hiszen a mai helyzetet úgy is felfoghatjuk, hogy töredékében – vagyis részben és adott feltételek megléte esetén – már ma is folyósítják az FNA-t. A különböző társadalombiztosítási járulékok, juttatások, ösztöndíjak és a különféle eseti támogatások így is értelmezhetők. Az általános alapjövedelem ezek egy részét helyettesíthetné. Egy részét lehet, de biztosan nem mindet, vagy akkor épp a liberálisok javaslatának fonákságához jutnánk el.

A szociális ellátó rendszer egy újraelosztó rendszer; ezen belül meg kell különböztetni azokat a támogatási formákat, amelyek a biztosítási logikán alapulnak és járulékbefizetéssel finanszírozzuk – nyugdíj és egészségügyi ellátás –, valamint azokat, amelyek a nemzeti szolidaritás rendszerére épülnek – például a szociális támogatások – és az adókból tartunk fenn, nem a célzatosan befizetett hozzájárulásokból. Az FNA nem helyettesítheti a biztosításra épülő ellátásokat, hiszen lényegük nemcsak az, hogy megvédjen a szegénységtől, hanem hogy garantálja az életszínvonal fenntartását.

Ezzel szemben az FNA nagyon előnyösen és kedvezményesen kiválthatja a szociális segélyeket. „Kedvezményesen”: az FNA keretében folyósított jövedelemnek legalábbis egyenlő kell lenni a jelenlegi és az FNA által kiváltott szolgáltatással – például a jelenlegi RSA-val, a valós szolidaritási jövedelemmel[2] vagy az diákösztöndíjakkal. Ezzel szemben szó sem lehet arról, hogy megszüntessük az

alanyi jogon járó egészségügyi ellátást vagy a fogyatékosok ellátását, amelyek speciális célra folyósított kiadások. Így is bőven marad lehetőségünk arra, hogy a költségvetést átalakítsuk és átcsoportosítsuk, vagyis kialakíthassuk az FNA-rendszer önfinanszírozását. Végül is az összegtől, illetve a megszüntetett ellátásoktól függően várhatóan az FNA több mint egyharmadát önfinanszírozással lehetne megoldani.

Persze új forrásokat is találni kell. Több lehetőséget is érdemes átgondolni: be lehet vezetni új, célzott adókat vagy növelni lehet az általános forgalmi adót (áfa) és/vagy a jövedelemadókat, valamint a vagyoadókat.

Egyes adók az egyén viselkedését próbálják befolyásolni, büntető vagy fordítva, jutalmazó adófajtákkal: az ökoadó, a Tobin-adó, ami a spekulatív pénzműveleteket, illetve a Keynes-adó, ami a tőzsdei tranzakciókat „bünteti”. A bérek és jövedelmek maximálásának bevezetése szintén gyakori javaslat az FNA finanszírozására. Ezeknek az adóknak két nagy előnyük is van. Egyrészt az adófizetők nagyon nagy többségét egyáltalán nem érintené vagy csak elhanyagolható mértékben, vagyis a lakosság többségének nem okozna terhet. Másrészt olyan viselkedést sújt, amelyet a közvélemény elítél: ökológiai károsítás, tőzsdei spekuláció, kirívóan, szeméremértően magas jövedelmek.

Ugyanakkor veszélyes lenne olyan viselkedési formákra építeni az FNA finanszírozását, amelyeket szeretnénk felszámolni. Például ha – legalábbis részben – a Tobin-adóból[3] finanszíroznánk az FNA-t, a spekulánsoktól függne, pedig azt szeretnénk, ha a spekuláció megszűnne végre. Ugyanez a helyzet az ökológiai adóval is: ez olyan mintha, a közoktatást a közlekedési bírságokból akarnánk finanszírozni, vagyis mintha az úrvezetők gondatlanságára építenénk a gyerekeink taníttatását.

A finanszírozott cél és a finanszírozási mód egymásnak megfelelő kell legyen: a közlekedési bírságokból például a közlekedésbiztonsági intézkedéseket lehetne finanszírozni. Nem kell lemondani a célzatos adóztatásról, de tudnunk kell, hogy felhasználásuk csak átmeneti lesz – legalábbis ezt reméljük.

Az is egy lehetőség, amit a német-svájci *Alapjövedelem, egy új kultúra alapja*[4] című dokumentumfilm népszerűsített: az FNA-t az áfa növelésével kell finanszírozni. A film alkotói, Daniel Häni és Enno Schmidt azt javasolják, hogy az egész adórendszert meg kell változtatni és kizárólag a fogyasztási adókra kell építeni. Ennek több előnye is lenne. Mivel mindenki fogyasztó, mindenki befizetné az adót. Minél több az adófizető annál alacsonyabb adókulcsot lehetne kivetni. Ráadásul, mivel az áfa beépül az árakba, az adófizetők kevésbé veszik észre, mint a közvetlen adókat vagy a célirányos adókat. Azon kívül, ha csak egyfajta adó lenne és az a fogyasztást adóztatná, kizárólag a feketepiaci kereskedelem kerülne el az adófizetést, visszaszorulna, elhanyagolható lenne az adócsalás. Végül egy arányos adó – az áfa – és az egyösszegű ellátás – az FNA – összességében, Häni és Schmidt szerint, újraelosztó hatású lenne, hasonlóan a progresszív jövedelemadó hatásához. Mivel az áfának gyakran épp azt vetik a szemére, hogy felerősíti az egyenlőtlenséget és regresszív, ez is egy fontos érv.

Ez a finanszírozási mód azonban több kérdést is felvet. Először is technikait. Félő, hogy az áfa növelése nem segítené elő a szegénység megszüntetését, hiszen első hatása az lenne, hogy növeli az árakat. Kérdés az is, hogy az eredetileg megállapított FNA végül, az árnövekedés után, elég lenne-e a megélhetésre. És ha a vállalatok nem növelik az árakat, az áfa-növekedés kigazdálkodására a vállalatok képesek lennének a béreket csökkenteni. A dokumentumfilmben ezt a második lehetőséget veszik górcső alá.

Végül is a fő feladat, hogy következetesek maradjunk, főleg ha az alapjövedelmet baloldali intézkedésként vezetnénk be: egyúttal túllépnénk végre a minden ároni termelékenység- és termelésnövekedés koncepcióján is. A spekulánsok nyereségvágyára (Tobin- és Keynes-adók), illetve az állampolgárok ökotudatosságára (ökoadó) számító adók után az áfa a mindenre elszánt fogyasztókra építené az FNA finanszírozását, és így azt ismerné be, hogy a fogyasztásnak társadalmilag fontos szerepet szánunk!

A másik kérdés: az áfa és az alapjövedelem összekapcsolása valóban segítené-e az egyenlőtlenségek csökkentését? A feltételezett progresszív hatás csak megközelítőleg igaz, sőt erősen vitatható. Arra épül, hogy különböző áfa-kulcsokat állapítunk meg a létszükségleti termékekre, az átlagos fogyasztási termékekre, illetve a luxus termékekre; de függ attól is, az egyének milyen fogyasztási szokásokat őriznek meg, illetve megtakarításuk mértékétől. Erről a témáról a dokumentumfilm készítői nem beszélnek, hiszen kizárólag a felhasznált jövedelmet veszik számításba, nem a teljes jövedelmet. Így nem veszik figyelembe, hogy épp az áfa típusú adók hatása kielezi az egyenlőtlenségeket, két okból is: akik képesek jelentősen megtakarítani nemcsak nem fizetnek áfát, de kamattjövdelemre is szert

tesznek, ami tovább növeli az egyenlőtlenségeket... Ha tehát következetesek akarunk maradni, az alapjövedelem finanszírozásakor ügyelni kell arra, hogy a módja az igazságosabb jövedelemelosztást segítse elő.

Jövedelemadó

Elképzelhető ezen kívül a vállalati nyereségadó emelése, de főleg az, amit Bernard Friot és az Alkalmazottak Hálózata javasol: a bér utáni járulékok növelése. Megítélésük szerint egy „egész életen át adott bért” kellene bevezetni, ami nem ugyanaz, mint a feltétel nélküli jövedelem. Nem részletezem e változat előnyeit és a hátrányait, de finanszírozási javaslatuk figyelemre méltó. Mivel, jogosan, megkérdőjelezzük a jövedelmet hozó magántulajdont, Bernard Friot[5] azt javasolja, hogy a vállalatok által létrehozott, megtermelt gazdagságot teljes egészében máshogy kell elosztani – így a vállalatok nonprofitakká válnának – és járulékként a különböző pénztárakba kellene befizetni, ahonnan részben az egész életen át járó béreket, illetve a közösségileg meghatározott és jóváhagyott beruházásokat finanszíroznák. Ez a javaslat[6] először is azért kedvező, mert közvetlenül utal a járadékokra – mint a nyugdíjjáradék – és azok történelmileg kialakult kedvező megítélésére épít. Ráadásul szembemegy a jelenlegi gyakorlattal, amikor is a munkajövedelmeket lépésről lépésre felel a tőkejövedelem. Ráadásul a bérjáradékként befizetett pénztári vagyont közös irányítás alatt áll, így, legalábbis részben, független az állami kontroll alól.

Lássunk végül egy, jövedelemadóra épülő lehetőséget (természetesen nem minden megoldást vizsgáltunk meg, és valószínűleg valamilyen kombinációs megoldás fog végül kikristályosodni). Egyértelmű előnye, hogy progresszív, ugyanakkor nem okoz áremelkedést, ha a személyek jövedelmét adóztatja – ami persze nem jelenti azt, hogy a vállalati adóztatást teljesen ki kellene iktatni. A javaslat hátránya, hogy amennyiben az FNA-t teljesen adóbevételből akarjuk finanszírozni, nagyon radikális adóreformot kell bevezetni és erősen megemelni az adósávok számát is és az adókulcsokat is. Marc de Basquiat[7] becslése szerint az átlagos személyi jövedelemadó-kulcsok 30-50 százalékkal nőnének, ha egy baloldali, vagyis a megélhetéshez elegendő FNA bevezetését célozzuk meg.

Az adóemelés mértékét azért ne túlozzuk el. Először is, ha kiterjesztjük a jövedelemadót minden jövedelemre – munka, tőke és vagyon, illetve az örökösödésből származó jövedelmekre –, máris lényegesen alacsonyabb kulcs is elegendő lenne. Ezen kívül az adófizetők között igazságosan kellene elosztani. Szem előtt tartva, hogy az egyik cél, az egyenlőtlenségek csökkentése, az egykulcsos adó, amit néhány szerző[8] javasol, biztosan nem a megfelelő és a legigazságosabb megoldás. Épp fordítva, a progresszív adó mértékét és arányát kell kiemelni. Az lenne tehát az ideális, ha a leggazdagabb háztartások adóztatása lenne a legmagasabb. A nagyon magas jövedelmek megadóztatására be kellene vezetni új felső adósávokat és -kulcsokat, sőt a túl magas jövedelmekre maximális plafont is be kell állítani, nem annyira a finanszírozáshoz, hanem az egyenlőtlenségek csökkentéséért.

Ezzel párhuzamosan és azért, hogy csökkenthető legyen az alsó sávokban az adókulcs, emelni kell a vagyonadó mértékét. Hiszen ha a jövedelmi egyenlőtlenségek kirívóak Franciaországban, a vagyoni különbségek még látványosabbak, égbekiáltóbbak és teljesen elfogadhatóvá tesznek egy adókivetést.

Persze nagyon is megkérdőjelezhető, hogy egy jövedelemadóból finanszírozott FNA tartósan fennmaradhat-e. Nem kell-e attól tartani, hogy egy magas jövedelemadó és az ezzel párhuzamosan bevezetett FNA oda vezet, hogy sokan csökkentenék a munkaidejüket? Ekkor visszaesne a gazdasági tevékenység, és ezzel együtt az alapjövedelem finanszírozására szolgáló adóbevételek is apadnának. Nagyon egyszerű mechanizmus segítene ezt helyreállítani: a gazdasági tevékenység csökkenése esetén kevesebb lenne az alapjövedelemként folyósított összeg is, így persze többen gondolnák úgy, hogy elmennek dolgozni. Másrészt viszont, ha az FNA finanszírozási módja csökkenti a termelést, hát annál jobb, hiszen épp ez a túltermelés-ellenes, non-produktivista logika adja az FNA alapját és ha megvalósul, az nagyon is jó.

A jelenlegi rendszer fonákságát figyelembe véve valószínűleg könnyen hozzászoknánk, ha a gazdasági tevékenység lanyhulna; de ha a társadalom végül nem lenne képes a szükségleteket kielégíteni, ez minden munkaképes korban lévőt arra ösztönözn – amikor alapjövedelmének csökkenését észleli –, hogy elmenjen dolgozni a pluszjövedelemért. Így hozzájárulna ahhoz, hogy mindenki szükségleteinek megfelelő mennyiségben termeljünk....

- Par Baptiste Mylondo a *Pour un revenu sans condition [A feltétel nélküli alapjövedelem]* című könyv szerzője, Utopia, Párizs, 2012.

Fordította: Morva Judit

---

[1] A lakosságot két részre osztja: az egyik fele ennél kevesebbet, a másik fele ennél magasabb jövedelmet kap – *a ford.*

[2] Franciaországban, mint sok más nyugat-európai országban, létezik valamilyen szociális jövedelem azoknak, akiknek nincs más jövedelmük – *a ford.*

[3] Ezt a finanszírozási lehetőséget átmeneti megoldásként Jean-Marie Monnier és Carlo Vercellone javasolta a *Le financement du revenu social garanti comme revenu primaire. Une approche méthodologique [A garantált szociális jövedelem finanszírozása. Metodológiai megközelítés]* című kiadványukban. *Mouvements*, Párizs, 2013. február.

[4] Daniel Häni és Enno Schmidt: *Le Revenu de base. Une impulsion culturelle, [Alapjövedelem. Egy új kultúra alapja]*, 2008, <http://le-revenu-de-base.blogspot.fr>, magyarul: <http://www.youtube.com/watch?v=UGj8XxoBD8Y>.

[5] Lásd *Bernard Friot: La cotisation, levier d'émancipation [A járulékbefizetés, mint az emancipáció egyik útja]*, *Le Monde diplomatique*, 2012. február és *L'Enjeu du salaire [A bér jelentése]*, La Dispute, Párizs, 2012.

[6] Egy kritikai elemzéshez lásd Baptiste Mylondo: *Pour un revenu sans condition [A feltétel nélküli jövedelemért]*, Utopia, Párizs, 2012, 59–70. old.

[7] *Marc de Basquiat: Un revenu pour tous, mais à quel montant? Comment le financer? [Mindenki kapjon jövedelmet, de mennyit? És miből finanszírozzuk?]*, *Mouvements*, 2013. február.

[8] Lásd *Anthony Atkinson: Public Economics in Action. The Basic Income / Flat Tax Proposal [A közösségi gazdaság megvalósulása. Az alapjövedelem és az egykulcsos adó javaslata]*, Oxford University Press, 1995, vagy *Marc de Basquiat* cikke a CJD könyvében: *Objectif oïkos. Livre blanc du CJD [Az oïkos cél. A CJD fehér könyve]*, Eyrolles, Párizs, 2012. – (Az oïkos egy ökológiai egyesület – *a ford.*)

Fahrenheit 452

Fülöp Ádám

„Te, ki csendben ülsz a sorban,

Gyere, gondolkozz csak el,

Hogy e föld itt minket illet,

Nem azé, ki pénzt zsebel...”

(Orfeo zenekar: Törd a kerítést, 1971)

Mi történik akkor, amikor több ezer helyi gazdát az államhatalom elvág a földhöz jutástól? Mi történik akkor, amikor az államhatalom lavinyszerűen hazudik, vagy, ami ugyanaz, az ellenkezőjét teszi annak, amit retorikájában állít? Amikor egy európai hírnevű ökológiai mintagazdaságot szervezeten szétver? Amikor égbekiáltó igazságtalanságokat a törvényesség maszkjával fednek el? Mi történik akkor, amikor a Fahrenheit 451 valósággá válik?

Cinizmus, korrupció, hazugság

A neohortysta restauráció egyik elemeként egy új-feudális nagybirtokrendszer szisztematikus kiépítésének vagyunk tanúi és elszenvedői a mai Magyarországon. Az államhatalom 2012 őszén olyan agrárreformprogramot hirdetett meg, amelynek keretében mostanáig százezer hektár állami föld haszonbérletére írt ki a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet (NFA) pályázatot. Célja eredetileg az volt, hogy nyilvános pályáztatás útján helyi gazdálkodóknak juttasson termőföldet a családi gazdaságok fellendítésének ürügyén. Ezt a Nemzeti Vidékstratégia 2011–2020 legitimálta volna. A pályáztatás minden egyes lépése a törvényesség égisze alatt futott (hiszen a törvényeket az államhatalom hozta!), ám az igazságtalanság, a politikai csúrés-csavarás, a szemfényvesztő és ízléstelen hazugságok, egyszóval az államhatalom predátor viselkedése az egész folyamat alatt tetten érhető volt. A pályázatokat kezelő NFA szerint is a pályázatok elbírálásakor 40 százalék szubjektív értékelésre volt lehetőség. Ami azért kellett, hogy az nyerjen, akit az államhatalom preferál. A pályáztatás átláthatatlan, titkos és végtelenül korrump voltára azonban viszonylag hamar fény derült.[1]

Ángyán József korábbi vidékfejlesztési államtitkár rávilágított azokra a szisztematikus lépésekre (agrárkamari törvény, az alaptörvény 3. módosítása, földforgalmi törvény és egy későbbi „integrátor törvény”), amelyeket az államhatalom azért, hogy az eredeti retorika szerinti „családi gazdaságok támogatása” helyett megnyissa az utat a pártpolitikával szervesen összefonódó tőkeérdekek előtt. [2] Az állam ebben a szereposztásban tehát nem más, mint „facilitátor”: az általa meghozott törvényekre hivatkozva húzza ki a földeket az eddigi használók alól, illetve az állami földhöz jutást teszi lehetetlenné éppen a helyi gazdák számára. Mindezzel egyre jobban eltorzítva a hazai birtokstruktúrát egy Latin-Amerikát idéző nagybirtokrendszer irányába.

A következmény: több ezer helyi gazda kisémmizve, a földhöz jutás reménye nélkül nézi végig, hogyan rabolják le a régi-új földesurak az addig általuk művelt termőföldeket.

François Truffaut 1966-os kultuszfilmjében, a Fahrenheit 451-ben egy elképzelt jövőbeli diktatúrában a központi hatalom elnyomása abban nyilvánul meg, hogy az emberektől elveszik a könyveiket, majd a tűzország (amelynek feladata a film szerint soha nem is volt más) elrettentésképpen nyilvánosan elégeti azokat. Amikor megtalálják a legnagyobb civil, de mindaddig titokban tartott könyvtárat, a főparancsnok mámorosan kiáltja: „Ez most már mind a miénk!” A könyvégetés előkészületeit rögtön a helyszínen elkezdik, de a könyvek tulajdonosa, a letartóztatott asszony megelőzi őket, és magára gyűjti a földön heverő, kerozinnal lelocsolt könyvkupacot. Az ellenállásnak, mint kiderül, az a formája született meg időközben, hogy emberek kis csoportja fejből elkezd megtanulni a világirodalom klasszikusait, Dosztojevszkijt, Tolsztojt, Beckettet, az Alce Csodaországban és így tovább, így szájhagyomány útján örökítik tovább a kultúrát...

Itt azonban földről van szó. Az államilag támogatott nagytőkés földszerzések az elmúlt egy év alatt megannyi föld nélküli parasztot, gazdálkodót, termelőt „eredményeztek”. Könyveket el lehet venni és az emberek élő könyvekké válnak, mint Truffaut filmjében, a tudás és a kultúra csírájában tovább él. A föld elvételével vagy a hozzáférés alattomos korlátozásával – ahogyan ma Magyarországon történik – az emberek földönfutóvá válnak, a tudás és az (agri)kultúra meghal. A gazdától azt veszik el, ami ő maga. Az identitásától fosztják meg. (Föld)anyjától. Munkájától. Ezzel meghal a vidék is.

Az utolsó csepp

Itt tehát földről van szó és a rajta dolgozó, belőle élő emberekről. A Kishantosi Vidékfejlesztési Központ esetében egész pontosan 452 hektárról. A legnagyobb hazai ökológiai mintagazdaságról, amely mögött 21 év megfeszített munka áll. A gazdaság szakmai megtervezésben német, dán, amerikai és magyar szakemberek is részt vettek a németországi biodinamikus Gut Sambach farm alapítója, dr. Friedhelm Feindt aktív bábáskodása mellett. A mára nemzetközi hírnevű vidékfejlesztési központ és népfőiskola magyar–német kormányközi együttműködés alakult, s e minta alapján a Nemzeti Vidékstratégia egy tájközponthálózatot javasolt felépíteni. Minden bevételi forrását ingyenes képzésekbe, dániai népfőiskola-partneréhez (Vestjyllands Népfőiskola) szervezett tanulmányutakba, a helyi gazdák továbbképzésébe és a központ fejlesztésébe forgatta vissza. Az elmúlt évek alatt több mint kétszáz fiatal dániai tanulmányútját finanszírozták. A legmodernebb gépekkel felszerelt, 18 embert állandó foglalkoztatásban, az idénymunkában ötven–száz embert alkalmazó biogazdaság sorsa most megpecsételődni látszik.

2012 októberében az említett agrárreformprogram keretében, pályázati úton, tíz részre felszabdalva meghirdették a gazdaság egységes művelés alatt álló földjeit. A központ annak rendje és módja szerint tíz pályázatot nyújtott be, és egyetlen négyzetcentimétert sem nyert el. A nyertes pályázók között kizárólag hagyományos gazdák vannak, megtalálhatók 9000 hektáros holdingok (ezek eleve jogtalanul indultak el a pályázaton), más nyerteseknek 3000 hektárjuk van. Akad olyan, akinek tevékenységi körében nincs is mezőgazdaság, sőt vannak, akik messze túllépik a fizikailag behatárolt 20 kilométeres körzetet...[3]

Kishantos vidékfejlesztési központban egyedülálló módon integrálták az elméletet és a gyakorlatot. Az ingyenes képzések, konferenciák, szakmai tanulmányutak szervesen kapcsolódnak a 452 hektáron működő ökológiai gazdálkodáshoz. A gazdaságot a legszigorúbb minősítésű (BioSuisse) vetőmag termesztésére és szántóföldi növénytermesztésre rendezték be.

A helyi közösségekre támaszkodóan és a helyi közösségeknek támaszt nyújtva az élővilágot nem hogy nem szennyezve, hanem a biológiai sokféleség megmaradását segítve, a központ olyan unikum, amelynek megszűnése – a Greenpeace szavaival – az utolsó csepp a pohárban.

2013. november 1-jétől ugyanis, papírforma szerint, a földjeik nem őket illetik.

Save Kishantos!

A Greenpeace 82 civil szervezettel karöltve országos és nemzetközi kampányt indított Kishantos megmentéséért. Kishantosért és amit Kishantos szimbolizál: az összes kisajátított földért. 2013. október 17-én sajtótájékoztatót tartottak a központban, ahol a teljes

történet újra nagy nyilvánosságot kapott. Egy 500x150 méteres, az ország történetének eddigi legnagyobb „élő plakátját” vágták a gazdaság egyik földjébe SAVE KISHANTOS felirattal. A méretből adódóan a két szó csak légi felvételen látszik igazán. Arra akarják felhívni a figyelmet ezzel, hogy csakis ilyen nagy rálátásból leszünk képesek megérteni az itt végbemenő folyamatot és az ügy fontosságát.

„Mint a fenntarthatósággal foglalkozó szakember úgy gondolom, hogy 2013-ban Európában ilyen központot nem lehet megszüntetni. Arra kérünk mindenkit, aki ezt az üzenetet hallja, álljon ki a fenntarthatóság ügye mellett, álljon ki Kishantos ügye mellett, mert ha ezt a központot ma Európában csak így le lehet törölni a föld színéről, nincs esélyünk fennmaradni ezen a Földön” – mondja Ács Sándorné, a központ egyik ügyvezetője a Save Kishantos című rövidfilm végén.

A sajtótájékoztató után a Greenpeace a jelenlévő civilekkel és támogatókkal a központ egyik földjén jelképes kézi vetést rendezett. A búza az új életet jelenti: a gazdaság saját, csávázatlan gabonáját vetették el abba a földbe, amely az összes magyarországi botrányos földkiszajátítást szimbolizálja. Habár a föld november 1-jétől papíron már nem lesz az övék, a vetés ideje szent és nagyobb erőknél engedelmeskedik. A gazdaság több földjét már bevetették, s ugyanezt tervezik a többi földdel is vállalva az anyagi kockázatot is, hogy nem ők aratják le a termést.

A VÉSZ (Vállalkozások Érdekvédelmi Szövetsége) elnökének a jelképes vetés előtt elhangzott beszéde jól tükrözi az ügy védelmezőinek elszántságát:

„Minden jó érzésű és józan gondolkodású embert harcra hívok, hogy megmentünk Kishantos áldozattal bevetett, megszentelt földjét, s ezzel megmentünk a jót, a jövőt, az emberit, az igazságot.

Itt, Kishantoson kell a pénzhatalomnak, a profitéhes üzleti spekulációnak megtanulni, hogy semmi keresnivalója a föld tulajdonlásában és hasznóbérletében. A világ minden pénzéért sem vehető meg egyetlen négyzetcentiméter sem. Az Istentől az egész emberiség ingyen kapta a földet, senki semmilyen alapon és semmilyen módon nem rabolhatja el.”[4]

Erőszakmentesen a földért

Kié a föld? Külső-belső gyarmatosítóké, vagy az embereké, akik verejtékkel dolgoznak rajta?

Az agrárreform tehát valójában anti-agrárreform: több tízezer hektár állami támogatással végrehajtandó lerablásának vagyunk tanúi, ami emberek ezrei méltóságának eltiprásával jár. Mindezt nem lehet szó nélkül maradni.

És amikor a könyveket elveszik és azok a tűz martalékává válnak, megölik a kollektív emlékezetet és a kultúrát. És a hatalom ügynökei elégedetten dörzsölik a kezüket a könyvek hamvai felett, azzal sem törődnek, hogy megfosztották az embereket attól, ami nekik az életet jelentette.

És amikor Kishantos földjeit elveszik gyomirtót és rovarirtót szórnak rá, az emberek emlékeit nem tudják elvenni, de megölik a 21 év alatt megteremtett ökológiai egyensúlyt. És a hatalom ügynökei dörzsölik a kezüket az elégetett földek felett, azzal sem törődnek, hogy megfosztották az embereket attól, ami nekik az életet jelentette.

De ha megtörténhet, hogy az állam több ezer helyi gazdát elvág a földhöz jutástól, hogy lavinaszerűen hazudik, hogy egy európai hírnevű ökológiai mintagazdaságot szervezeten szétver, hogy égbekiáltó igazságtalanságok a törvényesség maszkjával fednek el, hogy a Fahrenheit 451 valósággá válik, akkor az embereknek fel kell állni és azt mondani: *elég a cinizmusból, a korrupcióból és a hazugságból!* Ez volt az utolsó csepp a pohárban. Kishantost meg kell védeni. Bármilyen áron.

[1] Lásd: http://www.kiegyenafold.hu/angyan_jelentesek-k82.html

[2] Lásd Ángyán József sajtótájékoztatóját: 2013. 06. 27. <http://www.youtube.com/watch?v=NsdFmKWTNxQ#t=775>

[3] Lásd: http://hvg.hu/gazdasag/20131017_Nemzetkozi_tiltakozast_szulhet_Angyan_bar#rss.

[4] Lásd: http://veszov.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=312:a-vesz-elnoeknek-beszede-a-magvetkhoz-kishantosan-2013-oktober-17-en-az-elvesztett-foeld-szakralis-bevetese-eltt&catid=91:kozlemany-nyilatkozat-dokumentum&Itemid=319

Horvátország uniós csatlakozása: búcsú a hajóipartól

Jean-Arnault Dérens

Az uniós csatlakozás egyik feltételként Zágráb is széles körű privatizációs programot indított be. Ennek keretében egyik legrégebbi iparát, a hajógyártást is „elütötte a hajókötel”.

„Miért akarja Európa megakadályozni, hogy Horvátország továbbra is hajókat gyártson?” – rágódik a kérdésen Duje Kovačić, a Split hajógyár negyven éve alkalmazott mérnöke, de nem találja a választ. Horvátország uniós csatlakozásakor megkondult ugyanis a vészharang az ország egyik legrégebbi hagyománya, a hajógyártás miatt. Hosszú tengerpartjával Horvátország a hajósok, a halászosok... és a hajógyárak országa. De már július 1-je, az ország hivatalos csatlakozása előtt kötelezően magánosítania kellett a teljes iparágat.

Horvátországnak öt hajógyára volt: északról délre haladva a pulai Uljanik, a rijekai 3. Maj, a Kraljevica, a Trogir és a Split. Történetük a XIX. századba nyúlik vissza, ezek a létesítmények képezték a part menti régiók gazdasági gerincét. A Jugoszláviában épített tengerjárók a világ összes tengerén hajóztak, a dalmát hajógyárak évtizedeken keresztül versenyeztek a trieszti és saint-nazairei gyárakkal. A hajógyártás központi helyet foglalt el a szocialista éra politikai elképzelésében is: maga Josip Broz Tito a Kraljevicánál dolgozott szerelőként a húszas években. Splitben a gyárak és a város története szorosan összefonódik. A híres Hajduk futballklub – a horvátoknál olyan kaliberű csapatnak számít, mint Franciaországban az Olympique de Marseille – 1941-ben, Dalmácia Olaszországhoz csatlakozásakor a kommunista partizán-ellenálláshoz csatlakozó hajógyári munkásokból állt[1].

Elkótyavetyélt vagy csődbe vitt gyárak

A csatlakozási szerződés nyolcadik, versenypolitikáról szóló fejezete kiköti a szektor állami támogatásainak teljes megvonását, és az Európai Bizottság közelről felügyeli az ágazat „átalakítását”. Ám a privatizáció a vártnál sokkal nehezebbnek bizonyult, legyen szó az alábecsült adósságokról vagy a potenciális magánvállalkozókról, akik nem lelkesek, hogy az átalakítás költségeinek 40 százalékát kötelezően állniuk kellene[2]. „Az állam a világon mindenütt támogatja a hajóépítést. Olaszországban a Fincantieri gyárai teljes mértékben állami irányítás alatt állnak; Franciaországban részben továbbra is az állam a főbb gyárak – például az STX-Chantiers de l'Atlantique – részvényeinek tulajdonosa. Még Dél-Koreában, a szektor világszinten vezető országában is támogatja az állam a hajógyártást. Ami minden más országban elfogadott, Horvátországban tilos lett az európai integráció nevében” – mennydörög Zvonko Šegvić, a spliti hajógyárak szakszervezetének elnöke.

Végül, néhány hónappal az uniós csatlakozás előtt, a horvát állam elkótyavetyéli a vállalatokat. Mivel nem került megfelelő magánvállalkozó, a kraljevicai telephely becsődölt. Csupán a trogiri gyárak privatizációja jelent némi relatív sikert. Az egyik dokkot jachtkikötővé, egyben vitorlás hajókhoz való felszereléseket készítő műhellyé alakítják, így a hajógyártás is megmarad. Ezt a kisebb létesítményt egy horvát befektető, Danko Končar vette meg. Az állam öt éven át 60 millió euró összegig vesz részt az átalakításban. Az április közepén aláírt megállapodás szerint az alkalmazottak száma 1200-ról 900-ra csökken majd. Slavko Bilota mérnök optimista, szerinte amúgy is elegendően fognak nyugdíjba vonulni, így nem kell elbocsátani dolgozókat.

A spliti gyárak helyzete ennél sokkal bonyolultabbnak bizonyult, miután a DIV cég szimbolikus összegért, 500 ezer kunáért (kb. 20 millió forintért) vette meg az egész cégcsoportot. Az üzletember Tomislav Debeljak birtokában lévő vállalat a legkevésbé komolyan vehető tervet sem jelentette be a tevékenység újrakezdését illetően. Ezzel szemben június elején kijelentette, hogy szinte mind a háromezer-ötszáz alkalmazottat el fogja bocsátani. Aztán ezerötszázat újra felvesznek majd határozott időre szóló szerződéssel, de

egyelőre bizonytalan feltételekkel. A DIV szintén ötszáz alkalmazott felvételét ígérte, ám ugyanúgy csak határozott időre. A spliti munkásfellegvár nem egykönnyen hagyja magát. A vállalkozó „erőszak” miatt be is perelte a területről kitiltott szakszervezeti vezetőket.

Minden az idegenforgalom?

Isztria jellegétől szintén elválaszthatatlan a pulai Uljanik gyár. Ebben a kétszáz ezres lakosú kis régióban a hajógyártás ma is úgy harmincezer embert foglalkoztat közvetlenül és közvetetten. Itt a termelés egyszer sem állt le, és a megrendelőkönyv is tele van annak ellenére, hogy az állami támogatások 2006 óta folyamatosan csökkennek. Az Uljanik még a rijekai 3. Maj gyár megvételére is pályázott. De az ilyen csoport jövője az iparban egyelőre bizonytalan. Maga a helyszín is több mint az ipari gyártás szimpla kelléke, és már önmagában vágyakat ébreszt: az Uljanik szigete a Pulai-öböl kellős közepében található, a széles tengerparti sétánnyal és a város római amfiteátrumaival szemben. Pula város turisztikai jövőjének alapja jelenleg a Muzil, egy régi, 1859-ben az osztrák–magyar flotta számára létesített katonai bázis. Később a jugoszláv, majd a horvát tengerészet használta; 2007 óta elhagyatott. Így a helyszínen a város lakói sétálnak, fürdenek, horgásznak, piknikeznek, vagy éppen alternatív fesztiválokat szerveznek. Tervezik a privatizálását és turisztikai luxusközponttá alakítását 2500 férőhelyes hotellel, golfpályával, jachtkikötővel, egyebekkel.

A hajógyárak beprogramozott halála az ország ipartalanításának végső állomása. Eszerint Horvátország mindent az idegenforgalomra tesz fel? A munkanélküliség leginkább a part menti régiókat sújtja, a hivatalos adatok szerint az aktív lakosság 22 százalékát és a 25 évesnél fiatalabbak egyharmadát. Sok fiatal elégszik meg rövid távú feketemunkákkal, amelyekért gyakran csak havi 200 eurónak megfelelő összeget kap. Zvonko Šegvić szerint Horvátország „minden reális előkészület nélkül” lépett be az Európai Unióba: „Gazdaságunkat feldúlták, és nem tudunk mást felajánlani, mint hogy a gazdag észak-európai országokat szolgáljuk. Az unióban Horvátország másodrendű ország lesz, ugyanúgy, ahogy Dél-Európa összes állama az.”

* A szerző újságíró, a *Le Courrier des Balkans* főszerkesztője, <http://balkans.courriers.info>

Fordította: Zelei Bori

---

[1] Loïc Trégourès: *Croatie: le Hajduk Split fête cent ans de football et d'histoire* [Horvátország: a Hajduk Split száz év futballtörténetét ünnepli], *Le Courrier des Balkans*, 2011. február 18.

[2] Diane Masson: *Croatie. Dernière ligne droite vers l'Union européenne* [Horvátország. Az utolsó szakasz uniós csatlakozáshoz], *La Documentation française*, Párizs, 2009, www.ladocumentationfrancaise.fr

---

Az internacionalista ész csele: Európa és a baloldal

Balázs Gábor

"Egyszerre csak divatba jött félni a nép uralmától,

amelyről persze a nép tudott a legkevésbé."

(Szentkuthy Miklós: Cicero vándorévei)

„Európa” talán soha nem volt még ennyire jelen a politikai-társadalmi vitákban. A válság „kitörése” óta nem telik el hónap, hogy ne legyen részünk a melodramatikus összejövetelekben, ahol (hajnalig!) vitatkoznak, egyezkednek, válságmegoldanak, világot mentenek kedves európai vezetőink, hogy aztán pár hét múlva minden kezdődhessen előlről. A társadalmi reménytelenségbe süllyedt kontinens állapotát látva a pánik persze indokolt. Paradox módon azonban szinte sohasem esik szó arról, hogy túl a semmitmondó intézményi vitákon („népek Európája”, „föderalizmus” és így tovább) és a súlyos gazdasági-politikai-kulturális-szociális hanyatlás tényének leszögezésén, valójában mivé is vált az Európai Unió.

A jelenség nem véletlen. A széles horizontú Európa-kép megrajzolása aligha hozhatna magával más következtetést, mint hogy a válságban levő unió nem más, mint olyan (egyébként távolról sem lassuló, sőt) integráció terepe, ahol a radikalizálódó neoliberais reformok mindinkább megszabadulnak minden demokratikus béklyótól. Más szavakkal: az unió ma nem más, mint a demokrácia háttérbe szorítása abból a célból, hogy Európa népei mind jobban a tőkeértékesülés haszonélvezői érdekeinek legyenek kiszolgáltatva.

Mindennek természetesen el kell gondolkoztatni az internacionalista baloldalt is. Lehet, hogy tényleg le kell számolnunk Európával[1]? Ha a neoliberais unió borzalmas csapdának bizonyult, valóban új utakat kell keresnünk? Hogy véget kell vetnünk az evidenciának, hogy az unió az egyetlen politikai horizont? Hogy éppen internacionalizmusunk diktálja ezt a kényszerűséget?

Alighanem valóban egy történelmi korszak végén járunk: az a történelmi blokk, amelyben az unió létrejött, véget ért, ahogy az utolsókat rúgja az ezt uraló kulturális hegemonia (az „európaizmus”) ideológiája is. Az organikus válság korában természetesen létszükséglet, hogy a baloldal is porondon legyen; egyelőre úgy tűnik, legalábbis teoretikusan megindult valami. A mozgalmi baloldalnak Európa még mindig nem elsődleges kérdés, a válság mindent maga mögé szorít. Ennek sürgősen véget kell vetni, hiszen túl nagy a tét (nem mellesleg maga a „válságkezelés” módja is). Az európai szélsőjobb ma már inkább éppen Európa-ellenességének, mint rasszizmusának köszönheti népszerűségét (hiszen a bevándorlóellenesség a közkinccs részévé vált Konrád Györgytől az európai szakszervezetek jó részéig).

Az európai elitek teljesen indokolatlan önelégültsége már olyan szintet ért el, hogy fel kell tennünk magunknak a kérdést: zavarja-e őket egyáltalán példátlan bizalomvesztésük? Manuel Barroso, Mario Draghi, Olli Rehn vagy éppen Gurmai Zita nyilatkozatait olvasván, elégedett, önbizalommal teli mosolyukat látván úgy tűnik, nemigen. Mintha valami buborékban élne, ahova nem is jut el a külvilág zaja – és igaz ami igaz, személyükben, egyáltalán nem függenek az európai közvéleménytől.

A mai európai ideológiát igaztalan lenne leírni pensée unique-ként[2], hiszen vannak viták, ezek a disputák azonban különösen vigyáznak arra, hogy ne érintsenek semmi lényegeset. Az európai uniós médiák a lehető legnagyobb óvatossággal visszhangozzák ezt a szörnyű újbeszélt – elsősorban persze azért, mert ezek a médiák (ideértve a Magyarországon megváltóként várt felszínes, végletekig unalmas Euronews-t) kormánypártiak, az Európai Bizottság finanszírozza őket, ahogy a napi- és hetilapok „Európa-mellékleteit”, a tévécsatornák „uniós magazinait” és így tovább.

Az eurokonformizmus még rémisztőbb az egyetemi tanszékeken[3] és a nagy semmit kutató think tankokban[4]. Valójában ez a szármalmas semmitmondás megakadályozza a valódi vitákat Európáról. Ma aligha van unalmasabb, reakciósabb, üresfejűbb, konformistább, mindenfajta képzelet híján levő ember, mint a büszke európai polgár.

Az európaiság kiüresedése magának az Európai Uniónak a műve, hiszen nem mindig volt ez így, de nem ám! Ahogy Perry Anderson írja új könyvében: „az uniót érintő jelenkori diskurzus alighanem jóval kevésbé autentikusan európai, mint a két világháború közötti, vagy akár az 1914-et megelőző európai kulturális élet. Manapság nem nagyon van olyasmi, mint, mondjuk, a Sorel és a Croce közötti levelezés vagy Larbaud és Joyce együttműködése, Eliot, Curtius és Mannheim vitái vagy akár Ortega y Gasset és Husserl disputája; hogy most ne is szóljunk a II. és a III. Internacionálén belüli gondolkodásról. Az értelmiségiek jóval szűkebb és kevésbé intézményesített csoportot alkottak, ám sokkal inkább részesei voltak egy közös humanista kultúrának.”[5]

A baloldal európai eszmélésének persze az európai egységesülési folyamat történetének értékelését is érintenie kell, s ehhez szilárd történeti és elméleti alapjaink vannak. Ma már jól tudjuk, hogy noha a második világháború utáni Európa pacifikálása természetesen létkérdés volt, azonban ebben maguknak a népeknek a lehető legkisebb szerep jutott. Európa „alapító atyáinak” együttműködése nem a „népek barátságának” szimbóluma volt, hanem egy transznacionális elit akciója, amelynek sikere elsősorban az Egyesült Államok stratégiai érdekeinek, a nemzeti tőkés osztályok politikájának, a német ügyeknek és még sok minden másnak eredője volt.

Ma már ez persze majdnem mindegy – de nem teljesen. Egyrészt mindennek leszögezése megszabadít minket egy intellektuális és gyakorlati béklyótól: attól a legendától, hogy „a nemzetek állama a nacionalizmus, a gyűlölet és a háború melegágya”, míg „Európa a békéé és a haladásé” (és persze ennek örök tükörképétől: „az unió ellenzői, kritikusai nacionalisták”). Előbbi még igaz is lehet, azonban elkendőzi a lényegét, hiszen mindennek nem sok köze volt az integráció igazi történetéhez. És ez el is vezet minket a dolog másik oldalához: túl az említett politikai érdekeken az európai integráció (sőt bizonyos szempontból az egész 1945 utáni politikai berendezkedés) elsősorban és mindenekelőtt a népszuverenitás gyakorlásának jelentős háttérbe szorítását jelentette.

Tulajdonképpen egész Európának érdeke, hogy az „európai mítosszal” az internacionalista baloldal oldaláról (és ne a nacionalista szélsőjobbtól) nézzenek szembe. Ennek az „európai mítosznak” („európaizmusnak”) léte önmagában természetesen nem lenne probléma: minden nagyszabású tervnek szüksége van arra, hogy kifejezze és meghatározza saját magát, a környező világot, a benne elfoglalt helyét és így tovább. A gond az, hogy ez a reprezentáció ma már komoly akadály a valósággal való szembenézéshez, olyan álomvilágot teremtett, amelyben talán már a brüsszeli technokraták sem hisznek, recseg-ropog és elég nagy robajjal fog végleg összeomlani. Más reprezentációnk viszont nincs.

Komoly gondot okoz az is, amit a nagyszerű Stathis Kouvelakis az „európaizmus” sötét oldalának[6] nevezett: az európai elitek egyre ideologikusabb és üresebb fecsegését jól kiegészíti a „Dél” országait megbélyegző rasszista klisék újjáéledése „Északon”[7]. Ebből a szempontból is joggal tehetjük fel a kérdést: kik az igazi „nacionalisták”, „Európa ellenségei”? Akik hipokrita módon szónokolnak az európai egységről, miközben lusta, tolvaj, korrupt „délielkről” mesélnek („tücskök és hangyák”, ahogy Balázs Péter okleveles európaerünk mondta oly szépen), vagy akik szerint ez így nem mehet tovább?

Az „európaizmus” a békének és a népek barátságának olyan nagy diadala volna, amikor a német kancellárt az elkeseredett görög tüntetők náciaként ábrázolják vagy hogy az „északi” elitek és sajtójuk egy részéből ömlik a „déli” népekkel szembeni, alig leplezetten rasszista előítéletek sokasága[8]? Ráadásul aligha kétséges, hogy Európa jövője éppen azon múlik, sikerül-e létrehozni egy valódi szolidaritáson alapuló közösséget vagy továbbra is megelégszünk olyan jogi keretekkel (amelyek ráadásul alapvető jelentőségű politikai – távrolról sem csupán technikai jellegű – döntéseket vonnak ki a néphatalom befolyása alól), amelyek nem tesznek mást, mint egyre élesítik a gyilkos konkurenciaharcot a népek és országaik között.

Az európai béke és barátság legnagyobb hívei által irányított uniós intézmények, államok és ami még rosszabb, nemzetek közti acsarkodás színterévé váltak. Igazi finnek és minden bizonnyal kevésbé igaziak, erősödő szélsőjobb mindenfelé, faszálódó jobboldal, faszálódó baloldal, az új Marcel Déat[9], akit nem kirúgnak a szocialista pártból, hanem belügyminisztert csinálnak belőle, németek görögök ellen, dánok, akik az életről adnak leckét az olaszoknak, és persze a romák, mindenki célkeresztjével a homlokukon.

És akik mindezt okozták, most forgatják a szemüket, és moralizálnak.

Ez az unió magának Európának vált a legnagyobb ellenségévé. Ha Európának ilyen barátai vannak, mint a jelenkori leghangosabb európaérek, akkor nincs szüksége ellenségekre.

Hányingert keltő, évtizedek óta tartó érzelmi zsarolásuk – „ez a káosz”, „a nacionalizmus” vagy a „békét elhozó unió” – nem működhet tovább. Alaposan ki kellett fogyniuk minden, komolyan vehető érvből (jól tudjuk, hogy valóban így van), ha ez az összes gondolatuk olyan unió felépítése és fenntartása mellett, amelyet maguk a népei gyűlölnék. Ezeket az érveket látva komoly kedvünk támad végre kipróbálni a „káoszt” – ami persze nem más, mint az övékétől különböző rend.

A „demokratikus deficit” mint a demokrácia tagadása

„A népi nyomásgyakorlás visszaszorítása, általánosabban a mély bizalmatlanság a népszuverenitással szemben kimondatlanul benne rejtett az európai integráció kezdeti lépéseiben éppúgy, mint Nyugat-Európa 1945-ös politikai újjáépítésében. (...) Az európai elitek a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején tudatosan döntöttek a szűkített demokrácia mellett, és az Európai Unió a kezdetektől fogva ezen a bázison működik.”[10] Mindehhez hozzátehetjük a náciizmus tapasztalatát, a hidegháborús körülményeket (lényegében a status quo konszenzusába nem illeszkedő baloldalt sehol sem engedték hatalomra jutni), a totalitarizmus-elmélet sikereit vagy éppen a rendszert meghatározó, többnyire kereszténydemokrata politikusok meglehetősen bizalmatlanságát a népszuverenitással szemben, hogy egyértelművé váljon: a világháború utáni Európában a demokrácia meglehetősen korlátozott rendszere került uralomra.

Így volt ez nemzeti szinten is, azonban az európai integráció szintjén ez még nyilvánvalóbbá és radikálisabbá vált. Valójában egy politikai-gazdasági szervezet irányításának hierarchikus elrendezése sohasem csupán technikai, semleges kérdés. Az integráció, a szupranacionális szervezet végső soron a föderáció elsőszámú előnye volt az elitek számára ahhoz, hogy a legfontosabb területen, a gazdaságpolitikában a lehető legjobban semlegesítsék a népszuverenitáshoz mégiscsak közvetlenül kötődő állami, közhatalmi döntéseket.

Nem csak (elsősorban nem) arról volt szó, hogy az államok önzését ellensúlyozzák egy „racionális”, európai döntéshozatalban. Ez elsősorban ideológiai ügy volt: a tőke szabadságának kérdése. Ahogy az európai föderáció híve, Friedrich von Hayek[11] őszintén megfogalmazta: „aligha kétséges, hogy a gazdasági aktivitás szabályozása jóval nehezkesebb lesz egy föderáció központi kormányának, mint nemzetállami kormányok esetében. És mivel az államok hatalma egy föderációban maga is jóval kisebb, a gazdasági életbe való állami beavatkozás, amelyhez úgy hozzászoktunk, ebben a struktúrában maga is lehetetlenné válik.”

Természetesen ilyen rendszer kiépítése nem ment gond nélkül (mivel vaskosan hatalmi kérdésekről volt szó), jó pár évtizedet vett igénybe (és még nem is fejeződött be), a teljes piaci szabadság és verseny elé az államok számtalan korlátot állítottak (ezek az európai szlengben a *dérogations-derogációk*). Mindenesetre ez nem változtat azon a tényen, hogy az egész európai integrációt alapvetően határozta meg az „ordoliberalis” rend híveinek legszomorúbb tapasztalata a két világháború közötti korszakból: a népi nyomásgyakorlás és végeredményben a közhatalom beavatkozása a gazdaságba. Mint ahogy az is nehezen tagadható, hogy ezt az európai integrációs folyamatot az ordoliberalis ideológia fazonírozta. Ebben a „deformálatlan” verseny ideája egyszerre felelt meg a gazdasági hatékonyság követelményeinek és a szabadság morális igényeinek. Ez a szabadverseny olyan intézményi rendnek köszönhetően realizálódik, ahol a piaci szabadságot „demokrácián túli” intézmények (tulajdonképpen maga az *egész* EU-s intézményrendszer!) garantálják. Az integrációs folyamat pedig nem más, mint ennek a politikai tervnek a lassú formálódása, megvalósulása.

Ahogy Werner Bonefeld fogalmaz: „az európai burzsoázia elfogadta a tömegdemokráciát, de ahelyett, hogy rendőrállami módszerekhez fordulna, hogy ennek a gazdaságba avatkozását megakadályozza (ahogy ezt Rosa Luxemburg jósolta), inkább úgy tartja féken ezt a veszélyt, hogy intézményi korlátokat állít elé. Ez az európai integráció lényege. (...) Az európai közösség létrehozását úgy kell felfognunk, mint »preventív ellenforradalmat« a demokratikus többség, azaz az európai munkásosztály ellenében.”[12] Vagy, Enzo Traveso kifejezésével, „az 1914 és 1945 közötti európai polgárháború”[13] megmaradt a burzsoázia számára negatív referenciának. Az integráció nem más, mint ennek a polgárháborúnak a lezárási kísérlete más eszközökkel.

Az „európai szint”, éppen „nemzetek feletti” (értsd: államok feletti) karaktere miatt, egyszerűen függetleníti magát az államokban nagyon is zajló gazdasági-politikai küzdelmektől és azok szereplőitől. Éppen az történt, amit Hayek oly bölcsen javasolt és jóslott: a neoliberális, szabadpiaci unió a demokráciától, a közhatalomtól megszabadult szűzfölddé vált. Az európai integráció olyan politikai konstrukció, amely mintegy megelőző csapásokkal teljesen függetlenítette magát a népszuverenitástól.

A sokat és őszintétlenül emlegetett „demokratikus deficit” az unióban nem megoldandó probléma vagy hiátus, hanem maga a megoldás része, az *integráció legfontosabb jellemzője*. A demokratikus gondok nem 2005-ben kezdődtek (amikor a francia és a holland néppel közölték, hogy „tévedett” és kifejezett ellenkezése dacára – máshogy, más néven – de csak lenyomták a torkán az európai „alkotmányt”), hanem már ott voltak a kezdetek kezdetétől, azonban nem mint az integráció sajnálatos hiányosságai, hanem mint legfontosabb konstruáló tényezői. A helyzet akkor vált egyre tarthatatlanabbá (persze mihez képest, hiszen a helyzet most is fenntartható), amikor a végleg neoliberális irányba forduló integráció[14] nyíltan hadat üzent nemcsak népei érdekeinek, hanem kinyilvánított véleményének is, azaz a népszuverenitásnak.

A „demokratikus deficit” valójában a demokrácia *tagadása*.

További kérdéseket vet fel a „demokratikus deficit” valódi jellegéről, hogy az Európai Uniónak *nincs is* a szó szoros értelmében politikája. (Ezért olyan álságos azon lamentálni, hogy az európai parlamenti választások „nemzeti karaktert öltenek”. Mi mászt öltenének, ha amúgy semmilyen téjtük sincs, ráadásul maga az EP is fennállása óta nagykoalíciós alapon működik.) Azaz nem folynak, mert nem folynak jelentős téttel bíró viták – jelentősek, mert döntések következzenek belőlük – olyan ügyekről, amelyeket normális esetben éppen a demokratikus választások döntenek el. Az EU legfontosabb kérdései nemzetközi szerződésekké foglaltak, vagyis alkotmányos erejűek. A közhatalom körébe tartozó legfontosabb pontok lényegében megváltoztathatatlanok (a teljes gazdaságpolitikát ide

sorolhatjuk), jóllehet a politikai demokrácia meghatározásánál fogva azt jelenti, hogy mindezek a problémák újra és újra felvethetők és persze más megoldások születhetnek, ha a néphatalom úgy dönt.

Az pedig már ezen szerződések tartalmából fakad, hogy az Európai Unió nem „konjunktúralisan” jobboldali, hanem *alkotmányosan*[15]. Az európai elitek számára maga a demokratikus folyamat „bizonytalansága” (értelme: azért kérdezzük meg a népet bizonyos dolgokról, hogy döntsön, mely döntés tartalmát sosem láthatjuk előre) az igazi probléma. Elbizonytalanítja a piacokat.[16] Ami azonban bizonyosság lenne egy jelenkori demokratikus folyamat végén: mindenkinek elege van a megszorításokból és ebből a neoliberais Európából – ez a bizonyosság ellenben nem felel meg elitünknek. Jobb elkerülni az ilyen kellemetlen változásokat.

Válság és „válságkezelés”

A hírhedt Delors-jelentés (1989), majd persze a Maastrichti Szerződés azt hozta magával, hogy az „európai egységesülés” folyamata kivonta a teljes monetáris politikát a demokratikus ellenőrzés alól: európai újbeszélül ez a „jegybankok függetlensége” (értsd: a népszuverenitástól való függetlensége), amely egy szinttel feljebb, az Európai Központi Bank esetében még világosabb. Mindennek gyakorlati haszna is van az európai elitek számára. „Annak valószínűsége, hogy egyes csoportok Európán belül közvetlenül a Monetáris Uniót tekintenek gazdasági gondjaik forrásának és közvetlenül ellene lépnének fel, igen csekély.”[17] Egyébként egyetlen ország volt, ahol valódi, komoly viták, felvilágosító kampányok zajlottak az euró bevezetéséről: Svédországban (ahol egyébként elutasították). Valójában az euró a kezdetektől más: a költségvetési fegyelemre hivatkozva, a bér letörésének eszközeként (is) funkcionált azzal, hogy a pénzeértékelést lehetetlenné tette maga a munkabér vált az egyetlen módosítható tényezővé. A monetáris politika teljes depolitizálása központi jelentőségű. Ha az árfolyam-politika lehetetlenné válik, a munkabér lesz a nemzetgazdaságok egyetlen stratégiai változója a válságok „kezelésében” (ezt nevezik – a bérek csökkentését és a munkanélküliség növelését – eufémisztikusan „belső leértékelésnek”). Ma már mindenki látja, mivel jár mindez.[18] A munkanélküliség és az *általános létbizonytalanság felfalja társadalmunkat*.

A válság *lefolyása*[19] közismert mindenki számára: a tőkés rendszer az utóbbi két évtizedben példátlan adósságokat halmozott fel, a tőke értékesülése lényegében a hiteleknek volt köszönhető. A 2008-as pénzügyi válság kirobbanása nyomán az államok, hogy „megmentsék a pénzügyi rendszert” ebből a magánadósságból államadósságot csináltak. Most – a költségvetési megszorítások, az egyre növekvő adók, a csökkenő bérek és még ezer dolog képében – a kormányok benyújtják a számlát a népeiknek, hogy legyenek szívesek kifizetni az előző évtizedekben minden valós értéktermelés nélkül keletkezett profitokat. Ráadásul ezen államadósságok robbanása *vitathatatlanul*[20] a pénzügyi válság következménye, az európai népek nem döntöttek minderről, nem profitáltak belőle, és nem tehetők felelőssé érte. Logikus hát, hogy nem is fogják kifizetni.

Ma már azoknak, akik olvasnak nem magyar nyelvű sajtót is, közhely, hogy tovább fokozza a gondokat, hogy maguk a központi bankok adnak muníciót a bajban levő országok (és persze mindenki más) elleni spekulációhoz azzal, hogy példátlanul alacsony kamatlábakkal nyújtanak hiteleket bankoknak, amelyek aztán ezt a pénzt jóval magasabb kamatot fizető államoknak nyújtják hitelként. Valójában a kormányoknak nincs más tervük ennek az egész hóbelevancnak a megoldására, mint visszatérni a bussiness as usual állapotához és basta.

Na ez az, ami lehetetlen. Maradnak hát a megszorítások.

Mivel az európai növekedést „elvitte a cica”, és úgy tűnik nem is nagyon akarja visszahozni, a különböző országok munkahelyteremtő programja nem mehet végbe másképp, mint a szomszédai és más európai országok munkahelyei kárára. Annál is inkább, mert az európai országok külkereskedelmének kétharmada-háromnegyede az unión belül zajlik. Ugyanez a helyzet a versenyképesség növelésével vagy éppen a „német modell” átvételével.

A versenyképesség növelése: háború Európa népei között.

De ettől még a dolog pörög s pörög: a közszolgáltatások szétverése, az itteni munkahelyek leépítése, a társadalombiztosítás kivéreztetése (elsősorban a vállalatoknak nyújtott példátlan kedvezmények révén), a nyugdíjból éhbér és/vagy privilégium, privatizáció, ami a csövön kifér, a munkaerő-piaci szabályok fellazítása, dereguláció mindenfelé... A kétség árnya sem vetülhet többé arra, mi folyik itt. Nem először fordul elő majd, hogy amikor az uniónak sikerül végre valamit „koordinálttá tennie” (itt a megszorítási politikákat), az rosszabb, mintha semmi sem történt volna.

Elképesztő ez, a mai elitünket jellemző teljes ideológiai elvakultság: nem működtek a megszorítások? Tegyük még radikálisabbá azokat! *De úgy tűnik, hogy a folyók még mindig rossz irányba folynak*. Amúgy talán most a megszorítások „nyugodtabb korszakába” léptünk – noha a válságon ez sem fog segíteni[21].

A „válságkezeléshez” használt neoklasszikus közgazdaságtan mára nagyjából annyira vált hasznossá, mint az asztrológia. Legalább a 2008-as válság óta egyértelmű, hogy ez az iskola teljesen hátat fordított a valóságnak, lényegében ideológiai előítéleteket visszhangoz némi tudományos csomagolásban (elsősorban mikroökonómiai matematikai formulák üpre-püfre használatával). A

problémát persze az okozza, hogy ilyen ideológiával szemben mit sem segít, ha rámutatunk, hogy tanai köszönőviszonyban sincsenek a valósággal. Ez, vagy éppen teljes diszkreditálódása a népek szemében, nem akadályozza meg ugyanis, hogy hívei évtizedek óta alapvetően befolyásolják a politika alakulását. A válság pedig mit sem változtatott azon, hogy még mindig ennek az iskolának a dogmái töltik meg az újságok gazdasági rovatait, a legkülönbözőbb internetes fórumokat vagy a tévéstúdiókat, azaz meghatározzák a politikai osztály látásmódját.

Ám mindez nem igazolja azt, hogy a neoklasszikus doktrína alkalmazása okozta volna a válságot! Ez újszerűségének és jelentőségének alapos túlbecsülése lenne. Az igazi problémát az okozza, hogy az elmélet nem hogy nem látta előre a válságot, hanem még most is képtelen pontos érzékelésére[22].

Az internacionalista ész csele

Még a magunkfajta internacionalisták számára sem elhanyagolható tény, hogy a hírhedt Trojka (Európai Bizottság–Európai Központ Bank–IMF) az államadósságok teljes megfizetésére irányuló válságkezelő megoldási javaslati – amelyek egyszerű diktátumok – nem csupán nyomorba, társadalmi-kulturális visszaesésbe, politikai válságokba taszítják a népeket, hanem lábbal tiporják az országok szuverenitását. Nem véletlen, hogy a hetvenes évek óta nem látott masszív, milliós népmozgalmak elsősorban természetesen osztályharcok, de nem is annyira másodsorban antikolonizációs küzdelmek is: az eurózóna-periféria lázadásai a Szent Szövetség Európája ellen[23].

Még mindig igazak Nicos Poulantzas híres sorai: „Jóllehet a népi mozgalmak harcai, sokkal inkább, mint valaha, alapvetően a világban zajló konkrét konjunktúrák által meghatározottak és a világszinten érvényesülő termelési viszonyok, valamint a munka szocializációja *objektíven* megerősítik a dolgozók nemzetközi szolidaritását, magukban a harcokban még mindig a nemzeti formák a meghatározóak.”[24]

Az elitek remekül szervezettek és hatalmasak európai szinten is, a baloldali szervezetek és társadalmi mozgalmak viszont széttagoltak, és alapvetően a nemzeti politika ritmusába ágyazottak. Nem lévén semmiféle intézményes eszközüik az európai stratégiai döntések szintjén, befolyásuk az európai „napirend” meghatározására lényegében nem létezik.[25] Ezért van az, hogy az integráció majd minden döntése hátrányos számukra. Alighanem – hangsúlyosan időlegesen! – elkerülhetetlennek látszik egy *recentrage*, a politika fókuszának ártértékelése, a nemzeti keretek újbóli megerősítése, ahol a demokratikus népi nyomásnak még szerepe lehet, az unió befolyásolási lehetőségeinek visszaszorítása.

Ahogy ma már az is egyértelmű, hogy egy baloldali fordulat végrehajtásában nem számíthatunk európaizált „baloldali” elitünkre. Mikor fogja Daniel Cohn-Bendit, az Európai Szocialista Párt, minden idők legreakciósabb Európai Bizottságának szélsőbaloldali (marxista!) tagja vagy bárki ebben a gyomorforgató nomenklatúrában azt mondani, hogy elég? Ha privatizálják a társadalombiztosítást? Ha engedélyezik a gyermekmunkát (versenyképesség!)? Ha a Szent Szövetség behívja a kozákokat Athénba?

Ez reménytelen.

Kérdés, mi a távlati célunk ezzel a „nemzeti fordulattal”. Az „internationalista ész csele” nem más, mint látszólag valamiféle nemzeti (állami) függetlenséget képviselni[26] illúzió, naivitás és persze mindenféle nacionalizmus nélkül. Azt sem árt szemünk előtt tartani, hogy a „hegemónia”, a „bürokratikus cézarizmus” elsősorban nemzetállami jelenség, mindennek semmi köze az Európai Unióhoz. Ugyanakkor jól tudjuk, hogy a nemzetállami keretek a lehető legkevésbé adnak garanciát egy baloldali politika számára.[27] Az igen kevésbé „európai” Nagy-Britanniában, teljesen függetlenül az EU-tól, olyan cinikus osztálypolitika érvényesül, amelyre talán még Thatcher alatt sem volt példa. És persze semmi sem indokolja, hogy különösebb illúzióink legyenek a nemzeti keretek között zajló kampányokkal kapcsolatban. A legutóbbi baloldali fordulatot emlegető jelölt, a francia François Hollande olyan szemérmetlenül hazudozott a kampányában[28], hogy újra kezdtük értékelni a hasonló módszerekkel győzedelmeskedő François Mitterrand-t, aki legalább *tényleg* megpróbálta...

Az is elég valószínűnek tűnik, hogy bizonyos protekcionizmusra is szükség lesz a harc élén járó országokban. Akkor azonban már nem a megszokott protekcionizmusról lesz szó, nem az adott ország tőkéseinek juttatott kedvezményeiről, amelyekkel előnyt kovácsolnak a nemzetközi konkurenciaharcban, hanem a társadalmi átalakulás vívmányait védő protekcionizmusról. Ráadásul ez a protekcionizmus nem bezárkózó, hanem éppen ellenkezőleg, az általánossá válás felé tör, és ezzel persze önfelzárkózó: amint a szociális vívmányok más országokban is érvényre jutnak, többé semmi szükség nem lesz rá. És persze hatalmas különbség az is, hogy ezek a szociális intézkedések (a klasszikus protekcionizmus gyakorlatával gyökeres ellentétben) annál hatékonyabbak lesznek, minél inkább általánossá válnak más országokban is.

A mostani unióval való szakításnak mindig tartalmaznia kell egy másik Európa ígéretét. Új hegemónia létrehozatala lehet ma a „közös program”.

Az igazi internacionalisták ma unióellenesek. Ezért minden baloldali politikának vállalnia kell a bátorságot, hogy megszegi az európai szabályokat, javasolja megváltoztatásait, akár felveti az unióból való kilépés kérdését is (többnyire persze taktikai okokból).

Ezt a fordulatot elsősorban a különböző országokban zajló osztályharcok eltérő ritmusa indokolja. Ezt nem – vagy csak kis részben – az eltérő történelmi hagyományok okozzák, hanem magának a kapitalizmusnak az eltérő szintű „fejlettsége” a különböző országokban. Ezek az eltérő jellegzetességek más-más időzítést adnak az osztályviszonyoknak és az osztályharcnak. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ezek a harcok feltétlenül aszinkronban lennének egymással, sőt! Az 1848-as népek tavaszától az 2011-es arab tavaszig (most nem beszélve 1968-ról vagy éppen az 1917 és 1923 közötti forradalmi hullámról) terjedő történelmi tapasztalatok birtokában joggal szögezhetjük le, hogy a szabadság és az egyenlőség nagyon is ragályos eszmék. Megtáncoltatni az urakat mindig népszerű. Az internacionalista ész csele éppen abban áll, hogy a nem feltétlenül szinkronban levő nemzeti osztályharcokat egy nevezőre hozzuk a nagyon is közös történelmi tapasztalattal. Ha igaz, hogy minden nemzeti mozgalomnak számolnia kell a nemzetközi környezet nyomásával, az is feltehető, hogy ezeknek az egyes nemzeti mozgalmaknak is komoly hatásuk lehet magára a nemzetközi környezetre.

Ezért, ha ma a baloldal úgy dönt, hogy zászlajára tűzi az ezzel az unióval való szakítás gondolatát, két (egymással szorosan összefüggő) okból teszi: egyrészt abból a szükségyszerűségből, hogy a demokratikus politika terepe még mindig a nemzetállam, ahol elsősorban meg kell vívnia harcait, másrészt jól tudja, hogy mindez csak kötelező szakasz a fő küzdelem előtt, amely nem lehet más, mint nemzetközi. Ennek az első szakasznak a dinamikája, megtalált új eszközei, a társadalmi szerveződés felfedezett új formái mindenképpen hatással lesznek az adott országon kívül is. És persze éppen ez a cél.

Az „európai polgárháború” távolról sem ért véget. Ideje visszatérni a harctérre.

[1] Természetesen ellenfeleink szemében ez már régen megtörtént (legutóbb a „legszínvonalasabb magyar értelmiségi hetilapban” közölte Kasza László, évtizedekig Németországban élő szakértő: „a Linke fel akarja mondani Németország EU-tagságát, de egyébként is jól tudjuk, hogy két Európa-ellenes, populista szélsőség létezik blablaba”. (L. erről: *Görögország és a két szélsőség teóriája*, <http://www.rednews.hu/hirek-a-frontrol/default/gorogorszag-es-a-ket-szelosseg-teorija.html>.) A görög példa (természetesen az ország némileg speciális eset, elsősorban a politikai erőszak hagyományosan erőteljes szerepe miatt) arra is felhívja a figyelmünket, hogy az intézményes erőszak és konkrét fasiszta válfaja milyen remekül kiegészítik egymást. A demokratikus görög kormány légerekbe zárja a bevándorlókat, akik pedig szabadon járkálnak, azokat a náci agyonverik. Schengen remekül működik. Ugyanakkor a görög ellenállókat, tüntetőket sújtó példátlan elnyomás azon is elgondolkodtathat minket, mire számíthatna kitűnő demokratikus kormányainktól egy valódi ellenálló mozgalom, ha a helyzet komolyra fordulna... (Vö. minderről: Dimitris Dalakoglu: *Néoliberalizmus és neonácizmus: az athéni erőszakról, válság idején*, in: [sous la direction de] Cédric Durand: *En finir avec l'Europe*, Paris: La fabrique, 2013, 115-133.)

[2] Francia kifejezés a neoliberális ideológia uralmára, Thatcher mondására a There is no alternative – a TINA-ra. Szó szerint és az egyenruha mintájára „egyengondolatnak” fordítható – a szerk. megjegyzése.

[3] Vö. Perry Anderson gyilkos, ámde jogos kritikájával a mai Habermasról mint „az európai önimádat” élő szimbólumáról: *L'Europe face à l'hégémonie allemande [Európa és a német hegemonia]*, *Le Monde diplomatique*, 2013. január, <http://www.magyardiplo.hu/kezdolap/1044-europa-es-a-nemet-hegemonia>

[4] Ágh Attila (talán az utolsó, aki pirulás nélkül meri használni a „szociális Európa” szóösszetételt) tett mulatságos kísérletet legutóbb arra, hogy úgy írjon Európáról és a baloldaltól, hogy kizárólag az unió hivatalos dokumentumait és a különböző think tankok anyagait használja (A baloldal új jövője Európában: *magyar esélyek a felzárkózásra*, *Mozgó Világ*, 2013. április). Az eredmény több mint elképesztő, csak egy gondolatot idézünk belőle (az egész szöveg az uniós újbeszél remek kifaragása – bár attól tartunk, a szerző mindezt komolyan gondolja): „Mindenesetre a globális válság meghozta az új paradigma, a fenntartható társadalmi fejlődés – és a jólét-centrikus statisztikák – teljes áttörését, ami a baloldali gondolkodás reneszánszához is vezetett.”

[5] Perry Anderson: *Le Nouveau Vieux monde. Sur le destin d'auxiliaire de l'ordre américain [Az Új Öreg világ. Sorsunk az amerikai rendszer kíségetése]*, Marseille: Agone, 2011, 12.

[6] Vesd össze: Sthatis Kouvélakis: *La fin de l'europhisme [Vége az európai jövőnek]*, in: (sous la direction de) Cédric Durand, 49–59. Sthatis Kouvélakis példátlan erőfeszítéseket tett, hogy a „görög ügy”, legalábbis az európai szélsőbaloldalon, elsőszámú fontosságú eseménnyé váljon. Angol és francia nyelvű elemzések tucatját írta ez a kiváló, neves marxista teoretikus. Előttünk van az a kép is, amikor a Párizsba látogató Cipraszt és Mélenchont mintegy „sameszként” kísérte, egy lépéssel mögöttük haladva, tolmácsolván nekik; az az ember, akinek több van a fejében, mint ennek a két politikusnak összesen volt, van és lesz. Az értelmiségi gőg félretételének, a személyes önfeláldozásnak szép példája volt.

[7] Az európai baloldalon megfigyelhető Gramsci-reneszánsz érdekes hozzájárulása a baloldal „uniós eszméléséhez” a jól ismert bürokratikus cézarizmus jelenségének beemelése az elemzésekbe. Gramsci által az olasz egység létrejöttének leírásakor használt formula akár igaz is lehet: Németország (vagy inkább az „Észak”), mint „Piemont”, amely a demokrácia intézményeinek kikerülésével rákényszeríti akarátát a „Délre”. Vö.: Cédric Durand–Razmig Keucheyan: *Un césarisme bureaucratique [A bürokratikus cézarizmus]*, in: (sous la direction de) Cédric Durand, 89–115.

[8] Külön kínos, hogy mindez a magyar balliberális sajtóból is hömpölyög. A teljesen érthetetlen Merkel-mánia különösen felszínes egyik fő propagátora Inotai Edit, a Népszabadság külpolitikai rovatvezetője (vö. például: *Mi a garancia arra, hogy a korrump országokban valóban jó helyre megy a pénz, és nem lopják el útközben?* és Euromutti, *Népszabadság*, 2013. szeptember 24.). Pócs Balázs ugyanitt pedig olyan mondatokat enged meg magának Görögországról, melyekre a német jobboldali sajtóban is elégedetten csettintenek: „Máris megvan a hatásuk a rendszeres demonstrációknak: a kiskereskedelemmel foglalkozók szerint – a csökkenő fizetések mellett – a gyakori tiltakozó megmozdulások is elbátortalanították a vevőket.”, (*A politikusok is láznak, Népszabadság*, 2012. szeptember 26.).

[9] Francia szocialista párti politikus, aki lelkesen együttműködött a fasiszta német megszállókkal.

[10] Jan-Werner Müller: *Beyond Militant Democracy [A demokrácián túl]*, *New Left Review*, n. 73, 2012 (idézi Durand, 24.).

[11] Lásd erről Peter Gowan nagyszerű cikkét: *Friedrich von Hayek et la construction de l'Europe néolibérale [Friedrich von Hayek és a neoliberais Európa kiépítése]*, *Contretemps*, no 4 (2009), 81–91.

[12] Bonefeld Werner: *European integration: the market, the political and class [Az európai integráció: a piac, a politika és az osztály]*, *Capital & Class*, n. 26 (2002), 132. (idézi Durand, 26.)

[13] Vesd össze: Enzo Traverso: *A feu et à sang. De la guerre civile européenne 1914-1945 [Tűzzel, vérrel. Az európai 1914-45-ös polgárháborúról]*, Párizs, Stock, 2007.

[14] A döntő kezdőlépés az 1986-os Egységes Okmány elfogadása volt, noha már a francia baloldal „helyretétele” az Európai Monetáris Rendszer révén 1982–1983-ban megmutatta, hogy az unióban még „keynesiánus politika sem lehetséges egy országban”.

[15] Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy a kilencvenes évek „rózsaszín Európája” semmiféle változást nem hozott az integráció jellegében. Ebből a szempontból a „francia–német tengely” is illúzió: az unió gazdaságpolitikai béklyója Mitterrand-t, Jospint és Hollande-ot is gyorsan semlegesítette. Különösen jellemző volt, hogy (2013 nyarán) maga a *Le Monde* vezércikke tette helyére a Németország által erőltetett megszorítások ellen tiltakozó szocialista politikusokat, hogy „hagyjanak fel a germanofóbiával”. A „germanofóbiával” való érzelmi zsarolás tarthatatlan voltáról, Németország szerepéről lásd Frédéric Lordon: *Pour une monnaie commune, sans Allemagne (ou avec, mais pas à la franfortoise) [A közös pénz, Németország nélkül (vagy vele, de nem a frankfurti módon)]*, <http://blog.mondediplo.net/2013-05-25-Pour-une-monnaie-commune-sans-l-Allemagne-ou-avec>.

[16] Mindebben a hitelminősítő cégek szerepe korántsem lebecsülendő. Nem tesznek mást mint folyamatosan *igazat adnak maguknak*. Egyes országok „besorolásának” megváltoztatása (függetlenül ennek helyes vagy helytelen voltától) önbeteljesítő jóslatként működik két igen egyszerű séma alapján: 1. az adóskockázati besorolás lerontása – kamatok megugrása – drágább államadósságok – a költségvetés megingása, az adósság növekedése – még drágább kamatok; 2. az adóskockázati besorolás lerontása – fokozódó megszorítások – recesszió – a költségvetés megingása, az adósság megugrása – még inkább fokozó megszorítások. *I told you so!* Vö. Frédéric Lordon: *Le commencement de la fin [A vég kezdete]*, <http://blog.mondediplo.net/2011-08-11-Le-commencement-de-la-fin>

[17] Cédric Durand: *Que est-ce que l'Europe? [Mit is jelent az Európa?]*, in: (sous la direction de) Cédric Durand, 7–9.

[18] Ahogy Frédéric Lordon fogalmazott (Európaktum: hanyatlás minden téren, <http://www.magyardiplo.hu/kezdlap/492-europaktum-hanyatlas-minden-teren>): „Úgy tűnik, az európai kormányok most kezdenek ráeszmélni a megszorítások káros hatására. Az intézkedések épp a kormányok hatékonyságát rombolják, hiszen gyorsabban csökkentik az adóbevételt, mint a költségvetési kiadásokat. De hogyan is lehetne beindítani a növekedést valamilyen élénkítő gazdaságpolitikai segítség nélkül? Miközben újból megjelent a defláció, vagyis az egymás alá ígérő árcsökkentés technikája – immár nagy méretben. Már a nyolcvanas és kilencvenes években is bevetették ezt a csodafegyvert. Vagy sikerül így csökkenteni a munkanélküliséget akár egy növekedés nélküli időszakban is, vagy az exportbővülés révén indul majd be a növekedés, és végül e két eredmény valamiféle keverékében reménykedtek. Már ekkor megérthette mindenki, hogy ebben az ügyben a stratégiai változó nem más, mint a munkaerő költsége, vagyis a munkabér. Ezért került a programba az inflációkövető bérnövekedés megszüntetése, és ezért kellett megemelni az európai nyugdíjkorhatár-célt 67 évre (azaz valójában megkurtítani a nyugdíjas éveket). Ezzel egyébként csökken a társadalombiztosítási járulék befizetésének aránya az összmunkabéren belül. Úgy látszik, amikor Európának végre sikerül »harmonizálni« vagy »koordinálni« valamit, az mindig a lehető legrosszabb irányba vezet.”

- [19] A válság okairól alkotott véleményünk alapvetően tér el még a (szélső)baloldaltól is, l. írásunkat: „*Milyen válság, milyen baloldal?*”, *Egyenlítő*, 2012/12. Álláspontunkat elsősorban a német *Wertkritik* iskola befolyásolja, válságleírásuk jó összefoglalása: Claus Peter Ortlieb: *A játszma vége*, <http://www.rednews.hu/a-gyakorlat-elmelete/default/a-jatszma-vege.html>
- [20] Érdekes szemügyre vennünk pár szikár tény, hogy leszámolhassunk azzal az elképesztő mainstream-hablatyolással, hogy a „déli országok” végtelen pazarlásuk és lustaságuk miatt kerültek ekkora bajba. Ez távolról sincs így. A válság évei alatt (amikor, mint jól tudjuk, a magánbankok adósságaiból – a „bankmentő” akciók révén – államadósság lett) a GDP-arányos államadósság 20–40 százalékkal nőtt meg a különböző országokban! 2007 és 2011 között Franciaországban ez 20 százalékot jelentett, Spanyolországban 32-t, Portugáliában 45-t, Írországbán 83 százalékot... Vesd össze: Frédéric Lordon: *En sortir [A megoldás]*, <http://blog.mondediplo.net/2012-09-26-En-sortir>.
- [21] Még e reformista jellegű írásunkban is le kell szögeznünk, hogy mi azokkal értünk egyet, akik szerint a gazdaságélénkítő programok (a keynesiánus megoldások) sem oldhatják meg a válságot, amely a tőke értékesülési folyamatának válsága: „Sem az egyik, sem a másik modell [ti. a megszorítások és a gazdaságélénkítés] sem fog működni. Aki meg akarja menteni a pénzügyi rendszert, annak nincs más választása, mint megfojtani a keresletet. És aki meg akarja menteni a keresletet, arra kényszerül, hogy lerombolja a pénzügyi rendszert.” (Robert Kurz: *Match nul des modèles économiques [A gazdasági javaslatok o-o eredménye]*, <http://palim-psao.over-blog.fr/article-match-nul-des-modeles-economiques-par-robert-kurz-114512545.html>, németül: <http://www.exit-online.org/textanz1.php?table=autoren&index=21&posnr=501>)
- [22] Vesd össze: Claus Peter Ortlieb: *Aveugles face à la crise [Vakok a válságra]*, <http://palim-psao.over-blog.fr/article-aveugles-face-a-la-crise-par-claus-peter-ortlieb-106420078.html>, németül: <http://www.ossietzky.net/24-2011&textfile=1677>
- [23] Két remek írás az európai „válságkezelés” teljes zsákutcájáról és következményeiről: Etienne Balibar: *Europe: crise et fin [Európa: a válság és a vég]*, <http://www.contretemps.eu/interventions/europe-crise-fin> és Christakis Georgiu: *L'Europe et ses crises [Európa és a válságok]*, <http://www.contretemps.eu/lectures/leurope-ses-crisis>.
- [24] Nicos Poulantzas: *L'internationalisation des rapports capitalistes et l'Etat-Nation [A kapitalista viszonyok nemzetköziesedése és a nemzet államok]*, *Les Temps Modernes*, n. 319, 1973, február, 1491. , idézi Durand, n. 38.
- [25] Az európai elitek példátlan gögjét mutatja, hogy a Bizottság (elsősorban a mandátuma végén járó Barroso nyomására) a minden irányú válság körülményei között, az európai népek teljes bizalommegvonása légkörében, ezernyi megoldatlan problémával a szőnyeg alatt, megkezdte a tárgyalásokat az Egyesült Államokkal egy szabadkereskedelmi övezet létrehozásáról! Erre természetesen semmiféle felhatalmazásuk sincsen. Ráadásul elsősorban nem is a vámok megszüntetéséről van szó (melyek már ma sem nagyon léteznek: a vám átlagos mértéke négy százalék), hanem a legkülönbözőbb szabályozási elvekről, azaz nem másról, mint az európai termelési és fogyasztási modellről. Mindehhez a Bizottság úgy érzi, hogy semmiféle demokratikus vitára nincsen szüksége. Franciaország a megszokott európai szolidaritásával elérte, hogy a kultúra kikerül a megállapodás hatálya alól (melynek persze az ellentétélezését az egész Unió fizeti meg), azaz megmentettük a francia *cinéma*-t, ami nagyon helyes, csak hát...
- [26] Ebből a szempontból a 4k! nevű magyar mozgalom „patrióta gazdaságpolitikája” nem is tűnik olyan nagy örültségnek, noha ők alighanem kevésbé vannak birtokában teoretikus megfontolásoknak. Egyébként is elmondható, hogy a magyar baloldalnak az unióról írott elméleti munkái (elsősorban az *Eszmélet* című folyóirat több tucatnyi tanulmánya) a lehető legkevésbé befolyásolják a baloldali mozgalmakat, ahol tulajdonképpen ugyanaz a fáradt „európaizmus” uralkodik, mint bárhol máshol (talán a „rég” LMP némi kivételével).
- [27] A teljes baloldali „nemzeti fordulat” legfontosabb francia ideológusa Jacques Sapir (vesd össze: *Faut-il sortir de l'euro? [Ki kell-e lépni az euróból?]*, Párizs, Seuil, 2012), Magyarországon, az *Eszmélet* jóvoltából, Samir Amin vált ismertebbé (vö. Az európai rendszer programozott összeomlása, *Eszmélet*, 97. (2013. tavasz). A hasonló húrokat pengető, de ezeknél a „jakobinus” szerzőknél „európaibb” a magyar nyelvű *Le Monde diplomatique*-ben közölt szépszájú cikke révén Magyarországon is közzismert Frédéric Lordon. Mindkét szerzőhöz érdemes Artner Annamária kritikáját, recenzióját elolvasni: Az Európát feszítő ellentmondások természete, *Eszmélet*, 98 (2013. nyár), illetve Globális tőkerendszer – nemzeti válaszok?, *Eszmélet*, 95 (2012. ősz).
- [28] Lásd erről saját írásunkat: A dezertőr, *Magyardiplo*, 2013. január, <http://www.magyardiplo.hu/kezdolap/1047-a-dezertir>.

Az életfogytiglan tartó megszorítások ellen – kilépni az euróövezetből?

Frédéric Lordon

„Mi már gyakorlatilag kiléptünk az eurózónából” – állapította meg Nikosz Anasztaziadesz, Ciprus miniszterelnöke, hiszen Cipruson a bankjegyeknek már nem ugyanaz az értéke, mint Görögországban vagy Németországban. Megkezdődött volna a közös pénz felrobbanása? A káosz forgatókönyvével szemben mindinkább utat tör magának az egyeztetett és szervezett kilépés gondolata az euróból.

Az egységes pénz ellen, egy közös pénzért![1]

Sokan, különösen a baloldalon, továbbra is azt hiszik, sikerül megváltoztatniuk az eurót. Hogy a mai, megszorításos euróból áttérünk végre egy megújított, haladó és szociális euróra. De nem ez lesz. Az optimistáknak észre kellene venniük, hogy ma Európában, a megmerevedett intézményi keretek között működő monetáris unióban hiányzik ehhez bármiféle politikai eszköz. De a megújulás lehetetlensége sokkal erőteljesebb érveléssel függ össze, amelyet valamiféle szillogizmusként[2] lehetne kifejezni.

Felső tétel: a mai euró olyan konstrukcióból fakad, amelynek az lett a következménye – mi több, eredetileg is ez volt a célja –, hogy teljes mértékben kielégítse a tőkepiacokat és megszervezze hatalmukat az európai gazdaságpolitikák felett[3].

Alsó tétel: minden, az euró valamennyire jelentős átalakítását célzó terv már önmagában a pénzpiacok hatalmának felszámolására irányuló, az állami, a közösségi politika kialakításából a nemzetközi beruházók kiebrudalására szolgáló terv. Ebből következően: 1. a piacok soha nem fogják tűrni, hogy a szemük előtt fokozatosan olyan tervet dolgozzanak ki, amelynek nyilvánvaló célja megfosztani őket fegyverkezési eszközeiktől, tehát hatalmuktól; 2. mihelyt egy ilyen terv lassanként többé-kevésbé politikai egyetértéssel találkozna és kicsit is esélyes lenne arra, hogy megvalósítsák, hatalmas spekulációs hullám és éles piaci válság robbanna ki. Utóbbi elvonná az időt az alternatív monetáris rendszer kiépítéséhez és intézményesítéséhez. A válságból az egyetlen kiút a visszatérés lenne a nemzeti valutákra.

Így a hiszékeny és optimista baloldal csupán a tehetetlenség és aközött választhat, hogy – mihelyt az euró átalakítását célzó tervét komolyan kezdik venni – bekövetkezik, amit szerinte el akarna kerülni (a visszatérés a nemzeti pénznemekre),

Persze azt is tisztáznunk kell, mit értünk „baloldalon”. Bizonyosan nem a szocialista pártot, amely a baloldal eszméjével már csupán névleges, mozdulatlanviszonyt tart fenn. Sem pedig az európai eszme hívőinek differenciátlan tömegét, amely két évtizedig csendben és áhítattal szemlélte kedvencét, most fedezi fel fogyatékosait, és rémülten rájön, hogy bizony darabokká törhet.

De ezt a hosszú, édes, intellektuális szunyókálást nem lehet egy pillanat alatt behozni. S a hirtelen ébredéskor, a könnyű pánik és a teljes felkészületlenség érzésekor nehéz felismerni a menekülőutat.

Kilépni ez euróövezetből – de hogyan?

Az Európa-pártiak utolsó reményeként felbukkanó, meglehetősen gondolatszegény elképzelések ma már valójában csupán üres szavak: Az eurókötvények (vagy *eurobondok*), a „*gazdasági kormányzás*” vagy ami még jobb, a „*demokratikus ugrás*” – François Hollande–Angela Merkel-módra, s máris az Örömódánál tartunk – papírmásé-megoldások egy Patyomkin-gondolatra, hiszen ha valaki soha semmire nem akar rákérdezni, valószínűleg soha semmit nem fog megérteni. Egyébként lehet, hogy nem annyira megérteni, mint elfogadni kellene. Elfogadni végre az európai rendszer sajátosságát mint politikai kivonást célzó gigantikus műveletet.

De mit is kellett kivonni? Egyszerűen a nép szuverenitását. A jobboldali baloldal, nem véletlenül, fanatikusan Európa-párti, többek között arról ismerszik meg, hogy ég a füle, amikor azt a szót hallja, hogy szuverenitás, s azonnal „izmusként” lesajnálja: szuverenizmus – mondja. Furcsa, hogy egy pillanatra sem jut ennek a „baloldalnak” eszébe, hogy a „szuverenitás”, amit először népszuverenitásként értelmeztünk, csupán másik elnevezése magának a demokráciának. Netán azért, mert „demokráciáról” szólva ezek az emberek egészen másra gondolnak?

Mindenesetre a szuverenitás elvetése akaratlanul elismeri, hogy ez nem más, mint a demokrácia megtagadása az unióban. „Nemzeti begubózás” – mondják fenyegetően, így próbálják takargatni azt a kicsi emlékeztetést, ami miatt elfeledkeztek a demokráciáról. Nagy zajt csapnak a 25 százalékos Nemzeti Front[4] körül, de soha nem akarják feltenni a kérdést, vajon ennek a 25 százaléknak – ami kétségtelenül veszélyt jelez! – nincs-e valami módon igen szoros köze a szuverenitás felszámolásához. Amit nem a nemzet misztikus magasztalásaként fogunk fel, hanem a népek ama képességének, hogy maguk határozzák meg saját sorsukat.

Mi marad meg ugyanis e képességből egy építményben, amely elszántan úgy döntött, hogy alkotmány útján semlegesíti a gazdaságpolitikákat – a költségvetési és monetáris politikákat – és alárendeli őket szerződésben rögzített automatikus szabályoknak? Akik védelmezték az „igenrel” szavazást a 2005-ös európai alkotmányos szerződésre, úgy tettek, mintha nem látták volna, hogy a „nem” központi érve a III. résszel volt kapcsolatos. Ezt Maastricht (1992), Amsterdam (1997) és Nizza (2001) már elfogadta, de nem győzte ismételni és megerősíteni azt a szervesen beletartozó skandalumot, hogy az állami politikát kivonják a demokrácia központi kritériuma alól. Vagyis azon követelmény alól, hogy a politikai döntéseket állandóan meg lehessen kérdőjelezni és visszafordítani.

Nem marad ugyanis semmi, amit ismételten meg lehetne vizsgálni, még megvitatni sem, amikor úgy döntöttek, hogy mindent egyszer s mindenkorra mozdíthatatlan szerződésekbe írnak. A monetáris politika, a költségvetési eszközök, az államadósság szintje, a költségvetési hiány finanszírozásának formái: ezeket az alapvető eszközöket kőbe vésték. Hogyan lehetne megvitatni az infláció kívánatos szintjét, amikor ezt egy független és mindentől elszigetelt központi bank kezébe adták? Hogyan lehetne tárgyalni a költségvetési politikáról, amikor a strukturális hiány mértéke előre meghatározott („arany szabály”), de a folyó hiány maximált? Hogyan lehet határozatot hozni az adósság megtagadásáról, amikor az államok már csakis a tőkepiacokon finanszírozhatják magukat?

Mivel a legcsekélyebb választ sem adnak ezekre a kérdésekre, sőt mivel gyakorlatilag helyeslik a fennálló körülményeket, a szegényes Európa-párti javaslatok szükségképpen elmennek a fő kérdés mellett.

Mi értelme lehetne például az eurózóna „gazdasági kormányzása” ötletének, ennek a szocialista párt által már húsz éve elő-előrángatott lufinak, amikor már nincs semmi kormányoznivaló, hiszen mindent, amit kormányozni kellene, kivontak a kormányzati tárgyalások alól és a szerződésekbe zártak.

Szofisztikált pénzügyi előrelépésnek állítják be – ebben híven követik a „fogaskerek-stratégiát”, amivel egyszerű technikai módszernek mutatnak be minden valós politikai döntést –, de az eurókötvényeknek egyáltalán nincsenek meg a nekik tulajdonított jellemzőik. Németország, amikor kölcsönt vesz fel a piacokon, a legalacsonyabb kamatokkal teheti ezt, és pontosan tudja, mennyibe kerülne neki, ha közösen írná alá a hitelszerződéseket a „tetves déliekkel”. Ha egyáltalán elfogadná ennek árát az európai „haladjunk előre” eszméje nevében, minden bizonnyal hatalmas többletet kívánna magának a nemzeti gazdaságpolitikák feletti ellenőrzés és beavatkozás területén. Pontosán úgy, ahogyan szerződések és paktumok révén kényszerítette ugyanezeket az országokat a pénzügyi „megsegítő” politikák bevezetésékor.

A szűk látókörűek szenvedélye

Míndez azt jelenti, hogy az eurókötvények nemhogy valamennyire könnyítenének a jelen konstrukció politikai defektjein, hihetetlen mértékben tovább súlyosbítják azokat. Elképzelhető-e egy pillanatra is, hogy Németország kész lenne csatlakozni egy közös adósságvállalási rendszerhez? Hiszen ez azt jelenti, hogy bármelyik „partner” csődje esetén automatikusan fizetne helyette anélkül, hogy a megerősített Európai Bizottságon (EB) keresztül drasztikus és állandó felügyeleti jogot követelne magának megtoldva egy gyámság alá helyezési procedúrával a „partnerek” legkisebb mellélépésénél? Az automata vezérlés kényszerítéseinek keményedése, valamint az általánossá váló „trojkásodás” – az államok gyámság alá vétele az EB, az Európai Központi Bank és az IMF útján – az egyetlen, számba

jöheto eredménye az eurókötvények bevezetésének. Pontosabban a politikai válság további mélyülése, amelybe Európa máris mélyen belesüllyedt...

Ebben az ügyben, Németország szerint, a szuverenitástól meg kell fosztani a tagországokat. Neki ez az egyetlen elfogadható megoldás, amikor gazdasági, de főleg monetáris sorsközösséget kell vállalnia más országokkal, amelyekről azt feltételezi, hogy szuverenitásukat csak a legrosszabbra képesek felhasználni. Így általános semlegesítést kell végrehajtani! Élőnek csupán a német szuverenitás marad, amely úgy, ahogy van, áttevődött az európai gazdasági és monetáris intézményekbe.

A Németországgal kapcsolatos bármely kritikát felháborodott és elcsépelte érvekre épülő tiltakozás kíséri, ami többet mond a tiltakozókról, mint magáról a szóban forgó tárgyról. Akár a rasszizmus megfordított formáinál, amikor azt hiszik, hogy megtagadhatják önmagukat, ezért túl hangosan hirdetik a barátságot. Lehet, hogy épp azoknak okoz a leginkább gondot a németkérdés, akik a leghangosabban hirdetik németbarátságukat, és így tulajdonképpen elzárkóznak minden elemzés elől.

A barátság és az elutasítás ellentétes pólusaitól egyenlő távolságban – ahol biztosan semmit nem lehet tisztázni – objektíven elemezhetjük a strukturális összetevőket és a történelmi örökséget, feltárhatjuk az ezekből adódó, egymást jól kiegészítő vagy, fordítva, egymással összeegyeztethetetlen viszonyokat. Mindezt azért, hogy együtt tartsunk különböző országokat az integráció kissé fejlettebb fokán. Ugyanis a szűk látókörűek szenvedélye kell ahhoz, hogy ne lássuk, Németország a pénz körül kimunkálta a hiedelmet, miszerint az akkora kihívás, hogy a legkisebb engedményt sem lehet tenni ez ügyben. Ha belegeyzett az euró elfogadásába, csupán ama *sine qua non* feltétel mellett tehette, hogy ő diktálhassa az európai valutának a maga intézményi felépítményét, amelyet saját pénzéről mintáztak.

Annak, hogy Németország belegabalyodott abba a (téves) elképzelésébe, miszerint az 1923-as hiperinfláció lett volna a náciizmus előszobája (miközben sokkal valószínűbb, hogy az 1931-es defláció volt a kiváltó momentum), nincs jelentősége: Németország meg van győződve erről, és ennek megfelelően cselekszik. Senki nem vetheti a szemére a történelmét és hogy ragaszkodik elképzeléséhez. Senki nem vetheti a szemére, hogy ebből kialakított magának egy sajátos koncepciót arról, milyennek kell lenni a monetáris rendnek és hogy ennek megfelelően nem akart ettől eltérő rendbe bevonulni. De azt mindenképp a szemére lehet vetni Berlinnek, hogy mindenkire ráerőszakolja a maga rögeszméit! És ha hagyni kell Németországot, hogy kövesse a maga monetáris kényszerképzeteit, legalább ugyanennyire legitim, ha nem kívánjuk vele együtt követni ezeket. Különösképpen akkor, amikor ezek a monetáris elvek nem felelnek meg a többi ország gazdasági és társadalmi struktúráinak és adott esetben néhányat már katasztrófába sodortak.

Ugyanis egyes tagországoknak pénzük leértékelésére van szükségük; másoknak arra, hogy magasabb költségvetési hiánnyal éljenek együtt; ismét másoknak, hogy felmondják adósságuk egy részét, néhányuknak pedig infláció kell. És főleg mindegyiknek arra van szüksége, hogy ezek a dolgok ismét demokratikus mérlegelés tárgyai lehessenek! De ezt a szerződésekben rögzített német elvek megtiltják...

Ha azt mondjuk, nincs okunk arra, hogy ezeket a reményeket Hollande úr és Merkel asszony által kínált „demokratikus ugrásba” helyezzük, az bizonyára csupán a helyzet finom körülírása. Valamiféle föderalista elképzelés felélesztése csupán igen homályos távlat marad, amíg nem mondják meg, miben is állna és nem próbáltuk megvizsgálni megvalósíthatóságának feltételeit. Először is arra kellene kérni a föderalizmus támogatóit, mondják el, milyen csoda vezetné Németországot arra, hogy elfogadja mindezen, általa metodikusan kizárt kérdés ismételt visszatérését a demokratikus mérlegelés körébe. És azt is megkérdeznénk: úgy gondolják-e, hogy az a föderalizmus, amely alkotmányilag továbbra is tiltja e kérdések megvitatását, szerintük továbbra is valamiféle „demokratikus ugrást” jelent?[5]

Egy gondolat kísérlet kedvéért mégis tételezzük fel, hogy rögtön teljes fegyverzetben kialakul egy föderális európai demokrácia egy nevét megérdemlő törvényhozó hatalommal, természetesen két házzal, minden kiváltsággal felruházva, az általános választójog útján megválasztva, valamint ugyanígy létrejön az európai végrehajtó hatalom (amelynek lehetséges formájáról egyelőre semmit nem tudunk). Azt a kérdést tehetnénk tehát fel mindazoknak, akik imigyen arról álmodoznak, „megváltoztatjuk Európát, hogy úrrá legyünk a válságon[6]”: elképzelhetőnek tartják-e, hogy Németország meghajol az európai többség törvénye előtt, ha netán a szuverén parlament úgy határozná, ismét kézbe veszi az Európai Központi Bankot, hogy lehetővé tegye az államok közvetlen finanszírozását, illetve a költségvetési deficitek plafonjának megszüntetését? Az érvelés általános jellegénél fogva – a természetesen nemleges – válasz ugyanaz

lenne (legalábbis reméljük!), ha történetesen az európai többségnek ez a törvénye arra kényszerítene Franciaországot, hogy teljes egészében privatizálja a társadalombiztosítást. És tényleg, miket hallhattunk volna, ha történetesen Franciaország rákényszerítette volna Európát a francia mintájú társadalombiztosításra, ahogyan Németország Európára erőszakolta a maga monetáris rendjét, és ha, Németországhoz hasonlóan, ultimátumhoz is kötötte volna ezt?

Így a föderalizmus mérnökeinek végül is észre kellene venniük, hogy a demokrácia formális intézményei önmagukban nem merítik ki annak lényegét, hogy nem létezik élő demokrácia, még elképzelni sem lehet a demokráciát anélkül, hogy mögötte ne legyen ott a kollektív összetartozás érzület, amely egyedül képes arra, hogy a kisebbségekkel elfogadtassák a többségi törvényt. Mert hiszen ez a demokrácia: az ügyek mérlegelése plusz a többségi törvény. De éppen itt van az, amit a magas rangú tisztviselők vagy a közgazdászok – akik híján vannak minden politikai kultúrának, az egyes országokban és Európában mégis a magas rangú politikai alkalmazottak zömét alkotják – képtelenek felfogni. Ennek az intellektuális hiánynak „köszönhetjük” azokat az intézményi szörnyeket, amelyek, mivel egyáltalán nem értik a szuverenitás elvét, kiizzadták magukból a „demokratikus ugrást”. S ezzel bizonyítják, hogy tökéletesen képtelenek felfogni, milyen szenvedélyes érzelmi töltés kell a demokrácia valóságához és mennyire nehéz ezt megteremteni a soknemzetiségű keretek között.

Miután emlékeztettünk arra, hogy a visszatérés a nemzeti valutákra ezen feltételek mindegyikének eleget tesz és technikailag megvalósítható – amennyiben minden szükséges *ad hoc* intézkedés kíséretében hajtják végre (többek között a tőke mozgások ellenőrzésével[7]) –, nem kell feltétlenül elvetnünk azt a gondolatot, hogy lehet valamit tenni Európával. Nem azt, hogy egy pénz legyen, hiszen ez valós politikai konstrukciót feltételezne, ami pillanatnyilag elérhetetlen. De a közös pénzt érdemes átgondolni! Annál inkább, mivel továbbra is fennmaradnak az európai építkezés valamilyen formájára vonatkozó érvek természetesen azzal a megkötéssel, hogy nehézségei, kellemetlenségei ne nyomjanak többet a latban, mint az előnyei...

Ez a mérleg végül is kedvezővé válik, ha az egyetlen pénz helyett közös pénzben gondolkodunk, azaz egy euróban, amelynek lennének nemzeti képviselői: eurófrankok, európeseták stb. Az eurónak ezek a nemzeti változatai nem lennének közvetlenül átválthatók kifelé (dollárra, jüanra stb.), de egymás között sem. Minden átválthatóság, konvertibilitás – külső és belső – egy új típusú központi bankon keresztül zajlana, amely ily módon valamiféle pénzváltó irodaként működne, de meg lenne fosztva minden monetáris politikai hatalomtól. A monetáris politika ugyanis visszakerülne az egyes országok nemzeti központi bankjaihoz, és minden kormány eldöntheti, hogy visszaveszi-e a központi bankok közvetlen irányítását vagy továbbra is fenntartja azok függetlenségét.

A külső konvertibilitás – s ez csupán az eurónak lenne – klasszikus módon a nemzetközi devizapiacra zajlana, azaz változó árfolyamon, de az Európai Központi Bankon keresztül, amely az egyedüli piaci szereplő lenne az európai (állami és privát) szereplők megbízásából. A belső konvertibilitás – tehát az euró nemzeti változatainak egymás közötti átválthatósága – azonban egyedül az Európai Központi Bankon keresztül menne végbe, mégpedig rögzített, politikailag elhatározott paritások alapján.

A monetáris szuverenitás helyreállítása

Ezzel tehát megszabadulunk az Európa-közi devizapiacoktól, amelyek állandóan és visszatérően pénzügyi válságokat okoztak az európai monetáris rendszer idején[8], és az új euró révén védelmet kapunk az Európán kívüli valutapiacoktól. Ez a kettős tulajdonsága a közös pénz ereje.

Eloszlattuk az európai gazdaságok „automatikus” konvergenciájának agyrémét, tudjuk tehát, hogy egyes gazdaságoknak le kell értékelni valutájukat, különösen a mai válság körülményei között! A közös pénz belső konvertibilitási rendszerének megvan az az óriási előnye, hogy ismét lehetővé teszi a leértékeléseket, ráadásul nyugodt körülmények között. Az 1980-as, 1990-es évek tapasztalata épp eléggé megmutatta, hogy lehetetlen az árfolyamok rendezett kialakítása a szabadjára engedett, teljes mértékben liberalizált pénzügyi piacok körülményei között. A kaotikus devizapiacoktól megszabadított európai monetáris zóna belső nyugalma nyomán a szükségessé váló leértékeléseket kizárólag politikai folyamatokként, államközi tárgyalások feladataként oldhatjuk meg.

És nemcsak a leértékeléseket érinti mindez! Az egész az szerint lehetne megszervezni, ahogy azt John Maynard Keynes javasolta az International Clearing Union keretében, amely amellel, hogy a nagy külső egyensúlytalanságokkal sújtott országoknak lehetővé tette a leértékelést, azt tervezte, hogy a nagy többletekkel rendelkező országokat valutájuk felértékelésére lehessen kényszeríteni. Ebben a rendszerben, amely fokozatos felértékeléseket kényszeríthetne ki a fizetési mérleg többlete esetén egy többfokozatú rendszeren keresztül (például a GDP 4 százalékánál, majd 6 százalékánál), Németországnak már régen el kellett volna fogadnia eurómárkjának felértékelését, ezzel támogatnia az összkeresletet az eurózónában, így részt vennie a belső egyensúlytalanságok csökkentésében. Az árfolyam-kiegyenlítési szabályok tulajdonképpen elősegítenék a tárgyalásokon a többlettel rendelkező országok várható vonakodásának leküzdését...

A neoliberais katekizmus „hatékonyságellenességről” és „inflációról” üvöltözik, mihelyt azt a szót hallja, hogy „leértékelés”. Ami a hatékonyság hiányát illeti, nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a megfogalmazásban nem igazán következetesek. Hiszen a liberálisok is szüntelenül a leértékelést javasolják! Csak hogy a liberálisok a belső leértékelést javasolják, vagyis a leértékelést a bérek révén – a magas munkanélküliségen keresztül, amely lefelé nyomja a munkabéreket! – a külső leértékelés, az árfolyam változtatása helyett. A „strukturális” kiigazítást a valuták átértékelése helyett... Ha kilépnének az euróvezetből és kénytelenek lennének magukban robogni, ezt a németek hamar észrevennék, hiszen a neo-deutschemark felértékelése két nap alatt megsemmisítené egy évtized bérmegszorításának eredményét...

Ami az inflációt illeti – a liberális politika kedvenc célkitűzését –, ki az, aki az első kiigazítást (deviza leértékelést) kérné a második helyett (bércsökkenés)? Főleg olyan időszakban, amelyet inkább a defláció (az árak általános csökkenése) fenyeget, ami legalább olyan veszélyes. Az ellenőrzött „újrainfláció” követelése lenne az általános, már csak azért is, hogy legalább részben elértéktelenítse – és így könnyítsen – az adósságok valóságos súlyát.

De az adósság inflációs könnyítését nem ellensúlyozná a külső adósság drágulása magának a leértékelésnek köszönhetően? Egy 10 százalékos leértékelés a dollárral szemben azt jelenti, hogy a dollárban fennálló adósság automatikusan 10 százalékkal nő. Kivéve, ha figyelembe vesszük Jacques Sapir elemzését[9]. Sapir kimutatta, hogy a francia adósság 85 százaléka a francia joghoz kötött, így az adósság összegét eurófrankban újra meg kell majd határozni. És ez az átértékelés-átnevezés lehetővé teszi, hogy a leértékelés ne legyen drágító hatással a külső adósságra.

Mindenesetre az új típusú közös pénz jelentősége jóval meghaladja a leértékelésben rejlő lehetőségeket, és kimondható – különösen a mai időkben –, hogy a szabadság életfontosságú helyreállítását jelenti, de azt is, hogy semmiképp sem egyetemleges megoldás. Kilépnie a mai euróból nemcsak holmi makroökonomiai megítélés – habár mindenképpen az! –, hanem elsősorban engedni a demokrácia kategorikus imperatívuszának, aminek neve: „népszuverenitás”.

Mivel még messze nem érett a helyzet egy nemzetek fölötti népszuverenitás szenvedély fűtötte érzelmi azonosulásához, a realizmus azt diktálja, hogy adjunk le valamiképp az „európai ambíciókból”. Ez azonban nem jelenti azt, hogy teljes egészében feladjuk őket. Így például a lehető legnagyobb erővel kellene minden, a gazdasági szférán túl eső területen folytatni – ezt mondanám azzal a váddal kapcsolatosan, miszerint valamiféle „nemzeti begubódzást” támogatnánk. A gazdasági ambíciókat is folytatni kellene, de tudni kell, kivel és kikkel. Egészen biztosan nem huszonnyolcas vagy tizenhetes csoportban, amelyről azt kell gondolnom, készakarva szélesítették ennyire, ami szinte biztosan a legrosszabb megoldásokat hozza! Itt az összeférhetőség objektív viszonyai határoznak, amelyek feltételezik az életformák minimális homogenitását, azonos vagy közelálló elképzeléseket a szociális modellről, a környezeti problémák megközelítéséről stb. És valamiféle előegyezséget a gazdaságpolitika nagy elveiről. Az ilyen összetartozás és az egy irányba fejlődés akarata kezdetben valószínűleg csupán néhány állam között létezik. És nem rossz gondolat, hogy néhanapján bizonyos konvergenciamutatók alapján megítéljük a változásokat... De biztosan nem a maastrichti indikátorok szerint.

Ha például létre akarunk hozni egy közös, nagy piacot – a közös pénz háttéréként –, csakis olyan gazdaságokat kellene ebbe bevonni, amelyek hasonló társadalmi-termelői modell alapján működnek és ezért költségstruktúrájuk hasonló. Így csak olyan országok kapnának helyet ebben az új gazdasági és monetáris Európában, ahol a közepes vagy a minimális munkabér nem alacsonyabb a többi tagországi átlag közepes vagy minimális bére 75 százalékánál. Persze másik mutatót is meg lehet határozni, a lényeg, hogy hasonló színvonalú országok fogjanak össze. Az európai építmény totális újjáalakítása alkalmat nyújtana arra, hogy véget vessünk a monetáris és pénzügyi ortodoxiának, a roppant kártékony „szabad versenynek”, amely egyébként jól megfér minden strukturális, szociális és környezeti különbözőséggel, és a valóságban azt célozza, hogy ezeket maximális erővel kihasználja és működtesse.

És itt térünk vissza a cikk elején említett szillogizmusra: az az elképzelés, hogy a mai euróról áttérjünk egy újjáalakított és szociálisan érzékeny euróra, üres fantáziálás. Ha az áttérés egy progresszív elképzelés alapján akarna megtörténni, akkor a ma konstrukciójánál fogva teljhatalmú pénzpiacok nem hagynák kifejlődni. Az alternatíva tehát a következő. Vagy a végleges megfeneklés egy liberális euróban, amelyet holmi másodzónás találmányok révén a felületen átmaszkíroznának (ilyen a „gazdasági kormányzás” meg az eurókötvények, de ezek a szépségtapaszkok semmiben nem változtatják meg a „demokratikus kivonás” mély logikáját); vagy frontális ütközés a pénzhatalommal, amely minden bizonnyal felülkerekedne, amivel mindent el is veszítene, mert „győzelme” elpusztítaná az eurót. Ezzel azonban létre is jönnének a teljes átalakítás feltételei, és olyan rendszert lehetne kialakítani, ahonnan a piacokat ki lehetne zárni!

Ám az bizonyos, hogy ez a kényszerű visszatérés a nemzeti valutákra – válság közepette ez vereségnek látszana – politikailag depresszív hatású lesz, és egy ideig minden átalakítási elképzelésre rá fog telepedni. Ezért állítom, mindent figyelembe véve, hogy az unió újrakezdése végül is alapvetően attól függ, milyen módon lépünk ki az euróövezetből. Annak az elszánt politikai akaratnak, hogy újjáépítve fenntartjuk az uniót, át kell majd vészelnünk a nemzeti valuták visszatérésének periódusát, amihez el kell fogadnunk a „közös pénz” politikai tervét. Vagyis azzal számoljunk, hogy amikor kiváltjuk a piacok felrobbanását, azonnal be is jelentjük az unió új típusú kialakításának tervét. Ez az elképzelés néhány ország politikai akaratán nyugszik, és pozitív távlatot nyújt az összecsapásnak, amely egyébként azt a kiúttalanságot képviseli, amit a nemzeti valutákhoz való visszatérés önmagában jelentene. Ha tehát nem kerülhetjük el a visszatérést a nemzeti pénzekhez, végbemenésének módja alapvetően meghatározza a továbblépés lehetőségeit!

Leszámítva azt a lehetőséget, hogy az antiszociális euró hatására végleg elalszunk, előbb-utóbb vissza fogunk térni az euróhoz. A válság tulajdonképpen olyan rendszer büntetése, amely képtelen továbbfejlődni, mivel megfosztotta önmagát a szabadság minden lehetőségétől. A szélsőségesen merev konstrukciók csupán aközött választhatnak, hogy mereven ellenállnak egészen addig, amíg egy túl erős külső hatás nem éri el őket vagy összeroppannak. De alkalmazkodni nem tudnak.

Megváltoztatni a rendszer „szívét”

Az Európa-barátok tiltakozni fognak, és azt mondogatják majd, hogy szeretett Európájuk igenis állandóan halad előre. Létrehozták az Európai Pénzügyi Stabilitási Alapot, az Európai Stabilitási Mechanizmust, így ma már az Európai Központi Bank megvásárolhatja az államadósságokat[10], a Bankuniót: tessék, előrelépések sorát sikerült megvalósítani. Igaz, kissé nehézkesen elért előrelépések, de valóságosak! Sajnos – és ezen nem lehet csodálkozni – egyik előrelépés sem támad a rendszer „szívének”, a gazdasági depresszióért és természetesen az unió antidemokratikus létéért felelős kemény magnak: a gazdaságpolitikák a pénzpiacoknak való kiszolgáltatásának, a független központi banknak, az inflációellenes rögeszmének, a deficitnek automatikus kiigazításának és a monetáris finanszírozási lehetőség merev elutasításának. Ennek folytán az „előrelépések” periférikusak maradnak, olyan szépségtapaszkok, amelyeknek feladata valamennyire kiigazítani a legkatasztrofálisabb következményeit annak, amit a rendszer „szíve”, ez a gránitba rögzített és szentté avatott „szív” szünet nélkül produkál.

Az unió tehát folytatja, javítgatja, tódozgatja-fótozgatja a következményeket, de soha nem törekszik az okok megszüntetésére. A legcsekélyebb mértékben sem képes felülvizsgálni és megváltoztatni az alapokat, és nem érti, hogy így nem marad más kiút, mint a szakítás.

A szerző Frédéric Lordon, közgazdász, a *La Crise de trop. Reconstruction d'un monde failli* (Egy túrhetetlen válság. A csődbe jutott világ újjáépítése) című könyv (Fayard, Párizs, 2009), szerzője. A cikk megjelent a *Le Monde diplomatique* 2013. augusztusi számában.

---

[1] Frédéric Lordon javaslata szerint, a mai euró helyett, egy összetett, részben helyi eurókra részben, kifelé egy közös euróra lenne szükség. A lényeg, hogy mindenképp véget kell vetni a szabályozatlan, vagyis a pénzpiaci szereplőknek kiszolgáltatott pénzügy rendszernek. Az „egységes pénz” kifejezést a mai euróra, míg a „közös pénzt” a javasolt új pénzügyi rendszerre használjuk – a fordító.

[2] A hagyományos logikában olyan következtetési forma, amelynek legalább két premisszája van. (Az egypremisszás következtetést nem szillogizmusnak, hanem közvetlen következtetésnek nevezték.) Megkülönböztettek kategorikus, feltételes és szétválasztó szillogizmusokat.

A szillogizmus olyan következtetést jelent, melyben egy kijelentés (a konklúzió vagy következmény) két másikból (a premisszákból vagy feltételekből) következik. Wikipédia: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szillogizmus>

[3] Lásd Francois Denord és Antoine Schwartz: *Des les années 1950, un parfum d'oligarchie* [Már az 1950-es évektől, érezni az oligarchia illatát], *Le Monde diplomatique*, 2009. június.

[4] Front National – Le Pen (apa és lánya) pártja, amely a jelenlegi felmérések szerint már 25 százalékon áll.

[5] Lásd Serge Halimi: *Fédéralisme a marche forcée* [Föderalizmus erőltetett menetben], *Le Monde diplomatique*, 2012. július.

[6] Thomas Piketty: *Changer l'Europe pour surmonter la crise* [Megváltoztatni Európát, hogy úrrá legyünk a válságon], *Libération*, Párizs, 2013. június 17.

[7] Például egyes pénzügyi műveleteket korlátozása, esetleg betiltása mellett.

[8] Az európai monetáris rendszer (1979–1993) rögzített átváltási rendszer volt, 2,25 százalékos fluktuációs zónával. A fix árfolyamok fenntartásának nehézsége a tőke mozgások szabadságának körülményei között az, ami a rendszer sorozatos válságához vezetett. Vagyis a tőke mozgások szabaddá válásával a fix árfolyamok fenntartása sorozatos válságokat okozott az Európai Monetáris Rendszerben.

[9] Jacques Sapir: *Quand la mauvaise foi remplace l'économie: le PCF et le mythe de 'l'autre euro'* [Amikor a rosszhiszeműség helyettesíti a gazdaságot: az FKP és a „másik euro” mítosza], *RussEurope*, 2013. június 16, russeurope.hypotheses.org

[10] Az EFSF (European Financial Stability Fund) és az ESM (European Stability Mechanism) az eladósodott országokat segítő két alap. Az Outright Monetary Transactions (OMT) az EKB programja az állampapírok felvásárlásáért.

Felügyelet és hazugság - A Google-nek és a Microsoftnak már pinokkió orra nőtt.

Dan Schiller

Az amerikai hatóságok éveken keresztül keményen elítélték azokat az államokat – elsősorban Kínát és Iránt –, melyek korlátozták állampolgáraik számára az internet-hozzáférést és -használatot. Amikor Edward Snowden leleplezte, hogy milyen mértékben felügyeli Washington a telekommunikációs eszközöket világszerte, a kételyek csak tovább erősödtek: őszinték-e vajon a szemrehányások. Ám a probléma jócskán túlmutat az egyszerű képmutatáson.

2010-ben az amerikai kereskedelmi minisztérium egyik vizsgálóbizottsága rámutatott a digitális világ főbb szereplőinek aggodalmára[1]. A bizottságnak szóló jelentéseikben ez utóbbiak, nem minden elővigyázatosság nélkül – soha nem beszéltek például nyíltan az NSA (National Security Agency – Nemzetbiztonsági Hivatal) PRIMIS programjáról – felszólaltak az Amerikai Egyesült Államok világhálóval kapcsolatos politikája ellen.

A 2009-ben alakult, ezerkétszáz vállalatot magába foglaló TechAmerica szövetség erősen kritizálta az FBI (Federal Bureau of Investigation – Szövetségi Nyomozóiroda) azon törekvését, hogy az elektronikus felügyeletet szabályozó törvényt a kommunikációs eszközök összességére kiterjessze. Véleményük szerint ez a változás „mintául” szolgálhatna más államoknak is és ez akár az amerikaiaknál „katasztrofálisabb hatással lenne más országokban a polgári szabadságjogokra”. Ezért a szövetség „az egész országban a szabad információáramlást garantáló” politika kialakítására szólított fel[2].

A Microsoft szerint, bár következetesen kerülte, hogy pontos adatokat idézzon, „a külföldi felhasználók maguk is nyugtalanságukat fejezték ki az Amerikai Egyesült Államokban tárolt adataikat illetően, melyekhez benyomásuk szerint az amerikai kormány szabadon hozzáférhet”. Végül pedig levonja a következtetést, hogy „az Amerikai Egyesült Államoknak és a többi országnak is figyelembe kellene vennie a saját nemzeti politika hatását” a világ többi részére[3]. Később megtudtuk, hogy a Bill Gates által alapított vállalat ezzel a kijelentéssel egy időben már szorosán együttműködött az NSA-val, és aktívan elősegítette saját kódoló-titkosító programjainak megkerülését, valamint e-mailek, Skype-beszélgetések és más, a multi szerverein tárolt szolgáltatások adatainak kiszolgáltatását[4].

Kié legyen az internet-rendőr feladata?

A képmutatási versenyből a Google sem maradhatott ki. „A Google-nél az információáramlás és a szólásszabadság védelme és elősegítése alapvető értéknek számít” – kérkedett a multi a 2010-es tárgyalások során. Felszólalt „a netes hálózataikba megfigyelő eszközöket beépítő államok ellen”, és felszólította az „internet bölcsőjének” számító USA-t, hogy „továbbra is a felelős szabályozás példáját kövesse, mely mind az egyén, mind a vállalatok részére lehetővé teszi, hogy éljenek a digitális információ szabad áramlásának előnyeivel”. A Google hosszú időn át tagadta, hogy engedélyezte az NSA-nak a szervereihez való hozzáférést, de ennek ellentmond egy, a biztonsági ügynökség nemrégiben előkerült PowerPoint dokumentuma: a keresőmotorok óriása valóban együttműködött az amerikai hírszerző szolgálatokkal, akár csak a Yahoo, a Facebook, az Apple, az America On Line (AOL) vagy a Microsoft[5].

A Computer & Communications Industry Association - CCIA, egy befolyásos lobbycsoport, mely mindenféle méretű számítástechnikai és kommunikációs vállalat szövetsége (összesen évi 200 milliárd dollár összbevétellel), úgyszintén egy nagyon

erkölcsös állásfoglalást hozott nyilvánosságra: „El kell ismernünk, hogy az internet szabadsága otthon kezdődik – jelentették ki a vizsgálóbizottságnak. Nem támogathatjuk a tartalmak cenzúráját, megfigyelését, zárolását és különféle csoportosítását. Ha valamelyik eljárás mégis elkerülhetetlen, csak korlátozott ideig tarthat, körültekintően és a teljes átláthatóságot biztosítva kell véghezvinni. Nem válhatunk tehát az internet rendőrségévé, a többi technikai közvetítő (hostok, szolgáltatók) helyett. Ha az Amerikai Egyesült Államok nem képes a szabad és nyílt internetet fenntartani, akkor kicsi a valószínűsége, hogy más országok képesek legyenek[6]”.

Az ellenőrzés bumeránghatása

E vélemények egyértelmű célpontja egy törvénytervezet volt, mely drákói szigor alá szeretne volna vetni a különféle internetes közvetítőeszközöket. Két év harc után ezt a törvénytervezetet végül elvetették. Visszatekintve azonban nagyon is önös érdekből vezéreltek tünnek az észrevételek, melyeket e cégek a kereskedelmi minisztériumhoz intéztek. Az NSA-tól eltérően a Microsoft, a Google és a többiek az amerikai megfigyelő programok bumeránghatását jósolták, ami ha lelepleződik, nem csak Washingtonnak árthat, hanem a multik hírnevének és gazdasági érdekeinek is. A tét igen nagy, hiszen ahogy a CCIA is hangsúlyozza: „amikor világszintű vitát folytatunk az információ szabad áramlásáról az interneten, akkor egyben több ezer milliárd dollárról is beszélünk[7]”.

Számos ország ellenőrzi lakossága internetes tevékenységét, de az Amerikai Egyesült Államok soha nem látott mértékben teszi ezt, és így ő maga is „globális megfigyelő állammá” változik, hogy a szakértő Tom Engelhardt szavait idézzük. És ez számos szereplő – a keresőmotoroktól a webáruházakig, a közösségi portáloktól a telekommunikációs szolgáltatókig – együttműködésének következménye. A folyamat megfékezésének érdekében vissza kellene nyúlnunk egészen az 1970-80-as években indult vitákhoz a telekommunikációs hálózatok demokratikus ellenőrzésének szükségességéről.

*A szerző az informatikai és könyvtártudományok professzora az Illinois-i Egyetemen (Urbana-Champaign)

Fordította: Zelei Bori

---

[1]

Global Free Flow of Information on the Internet [Globálisan szabad információáramlás az interneten], Kereskedelmi Minisztérium, Szövetségi Nyilvántartás, 75 (188), Washington, 2010. szeptember 29.

[2] A TechAmerica jelentése a „Global Free Flow of Information on the Internet” Bizottság számára, Kereskedelmi Minisztérium, 2010. december 6.

[3] A Microsoft jelentése a „Global Free Flow of Information on the Internet” Bizottság számára, *op.cit.*

[4] Glenn Greenwald, Ewan MacAskill, Laura Poitras, Spencer Ackerman és Dominic Rushe: *How Microsoft handed the NSA access to encrypted messages [Hogyan adta át a Microsoft a titkosított üzenetek elérhetőségét az NSA-nak]*, *The Guardian*, London, 2013. július 11.

A Google jelentése a „Global Free Flow of Information on the Internet” Bizottság számára, *op.cit.*

[5] Charles Arthur: *Google is not “in cahoots with NSA”, says chief legal officer [A Google nem játszik össze az NSA-val – mondja a jogi igazgató]*, *The Guardian*, 2013. június 20.

[6] A Computer & Communications Industry Association jelentése a „Global Free Flow of Information on the Internet” Bizottság számára, *op.cit.*

[7] Idem.

Impresszum

Szerkesztőbizottság

Ádám Péter
Czöndör Gyula
Ferwagner Ákos
Hajdú János
Hegyi Gyula
Hrabák András
Lugosi Győző
Morva Judit
Simon Gergely
Sipos János
Tamás Gáspár Miklós
Drechsler Ágnes

Olvasószerkesztőink:
Balla Zoltán - Gyarmati-Szabó Éva - Posváncz Etelka

e-mail: info@magyardiplo.hu

Kiadó: **Közép-Európai Fejlesztési Egyesület**
ISSN 2061-3083

Magnet Bank

IBAN: HU03 1620 0106 1160 5434 0000 0000

Magyar bankszámlaszám: 16200106-11605434

SWIFT: HBWEHUHB

az egyesület bejegyzett címe: 1088 Budapest, Múzeum u. 7. Kossuth Klub

adószáma: 18270916-1-42

Lapunkat rendszeresen
szemlézi a megújult

www.observer.hu